

Zaštita nacionalnih granica naspram zaštite izbjeglica: razumijevanje europskog odgovora na izbjegličku krizu s pomoću teorijskih koncepcija Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera

Jurlina, Željka

Master's thesis / Diplomski rad

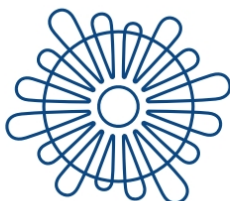
2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:862473>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-01**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Željka Jurlina

Zaštita nacionalnih granica naspram zaštite izbjeglica: razumijevanje europskog odgovora na izbjegličku krizu s pomoću teorijskih koncepcija Ulricha Becka i Jeffreya Alexandra

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Zaštita nacionalnih granica naspram zaštite izbjeglica: razumijevanje
europskog odgovora na izbjegličku krizu s pomoću teorijskih koncepcija
Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera

Diplomski rad

Student/ica:
Željka Jurlina

Mentor/ica:
Izv. prof. dr. sc. Jadranka Čačić-Kumpes

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Željka Jurlina**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Zaštita nacionalnih granica naspram zaštite izbjeglica: razumijevanje europskog odgovora na izbjegličku krizu s pomoću teorijskih koncepcija Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. 1. Europski društveno-politički i kulturni kontekst prije izbjegličkih tokova tijekom 2015. i 2016. godine.....	3
2. 1. 1. Kratka povijest europskih migracija i izbjegličkog pitanja u Europi	4
2. 1. 2. Smjer razvoja migracijskih politika od 1980-ih - nastavak sekuritizacije granica	7
2. 1. 3. Zaokret protiv kulturne različitosti – „mi“ naspram „njih“	9
2. 2. Teorijske koncepcije Ulricha Becka i Jeffreya Alexandra: pokušaj teorijskog utemeljenja razumijevanja europskog odgovora na izbjegličku krizu.....	12
2. 2. 1. Europa u svjetlu Beckove teorije o reflektivnoj modernizaciji.....	12
2. 2. 2. Civilna sfera i konstrukcija društvenoga zla prema Jeffreyu Alexanderu	17
3. Svjetska izbjeglička kriza – neki uzroci i posljedice.....	22
3. 1. Sirija – nastavak oružanih sukoba i terora.....	23
3. 2. „Rat protiv terora“ – rat protiv „drugih“	25
3. 3. Humanitarna izbjeglička kriza u Europi tijekom 2015. i 2016. godine.....	28
4. Odgovor EU-a, pojedinih zemalja članica i dijela civilnog društva na izbjegličku krizu tijekom 2015. i početkom 2016. godine	32
5. Zaključak	43
Literatura	46

Zaštita nacionalnih granica naspram zaštite izbjeglica: razumijevanje europskog odgovora na izbjegličku krizu s pomoću teorijskih koncepcija Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera

Sažetak

U ovome se radu uz pomoć teorijskih koncepcija Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera nastoji postaviti okvir za razumijevanje europskog odgovora na izbjegličke tokove tijekom 2015. i početkom 2016. godine. U prvome dijelu rada iznose se neka od materijalnih i kulturnih obilježja Europe prije izbjegličkih tokova tijekom 2015. i 2016. godine te se daje uvid u promjene migracijskih tokova i politika u Europi na koje su uvelike utjecale politike europskih nacionalnih država i politika Europske unije. U nastavku rada opisuju se osnovne teorijske koncepcije Beckove teorije refleksivne modernizacije te Alexanderove koncepcije civilne sfere i društvenoga zla. Pretpostavlja se da bi one mogle pripomoći razumijevanju odluka i djelovanja proizašlih iz europskih politika za koje se pak procjenjuje da nisu osigurale temelje za primjerenu zaštitu izbjeglica. U drugome dijelu rada identificiraju se i opisuju glavni uzroci intenziviranja svjetske izbjegličke krize, ponajprije rat u Siriji i „rat protiv terora“. Potom slijede osnovne informacije vezane za izbjegličke tokove tijekom 2015. i početkom 2016. godine koji, zajedno s posljedicama političkih odgovora na njih, dovode do, opravdanim se čini reći, humanitarne izbjegličke krize. U završnome dijelu rada kritički se raspravlja o odgovorima europskih politika na izbjegličku krizu koje se dovode u vezu s kršenjem prava izbjeglica i ugrožavanjem neovisnosti europskog civilnog društva.

Ključne riječi: europske migracijske politike, humanitarna izbjeglička kriza, nacionalna sigurnost, zaštita izbjeglica, civilno društvo, društveno zlo

Protection of national borders versus refugee protection: understanding of the European responses to the refugee crisis according to theoretical concepts of Ulrich Beck and Jeffrey Alexander

Abstract

Main focus of this paper is to understand the European responses to the refugee flows during 2015 and early 2016 according to theoretical concepts of Ulrich Beck and Jeffrey Alexander. First part of the paper we analyze material and cultural characteristics of Europe before the refugee flows during 2015 and 2016, giving an insight into the changes in migration flows and policies in Europe which have been greatly influenced by the policy of European nation states and EU. Beck's theory of reflexive modernization and Alexander's concept of the civil sphere and the social evils make theoretical basis of this work which is important in order to understand the decisions and actions arising from the European policies which were proved as unsuccessful when it comes to protection of refugees. The second part describes some of the causes of intensification of global refugee crisis such as war in Syria and the "war on terror". We analyze the basic information related to refugee flows during 2015 and early 2016, which, together with the consequences of policy responses to them, provoked humanitarian refugee crisis. The final part of the paper expresses criticism of European policy response to the refugee crisis, and describes its link with the violation of the refugee rights and independence of the European civil society.

Keywords: European migration policy, humanitarian refugee crisis, national security, refugee rights, civil society, social evil

1. Uvod

Europa se u 2015. godini suočila s najvećim priljevom izbjeglica¹ nakon Drugog svjetskog rata (IMIN, 2015; UNHCR, 2016; Human Right Watch, 2016), što je u široj javnosti vrlo brzo postalo poznato kao „izbjeglička kriza“.² Humanitarna izbjeglička kriza tijekom 2015. i prve polovine 2016. godine u radu će biti shvaćena kao dio procesa intenziviranja svjetske izbjegličke krize. Europski odgovori na humanitarnu izbjegličku krizu u ovome radu uključuju odgovore pojedinih nacionalnih politika, odnosno pojedinih europskih država (osobito Njemačke, Mađarske i Hrvatske) te politiku Europske unije (EU). Valja reći da su nacionalne politike pratile sve izbjegličke i migracijske tokove. Tako su izbjeglički i ostali imigracijski tokovi početkom 20. stoljeća bili popraćeni kako pojačanom kontrolom nacionalnih granica tako i ostalim institucionalnim promjenama kojima je glavni cilj bio smanjivanje broja imigranata i kontrola osoba koje ulaze u europske nacionalne države (Baričević, 2015; Bundy, 2016). Društveno-političko djelovanje koje se manifestiralo u vidu pojačanih kontrola granica, novih restriktivnih imigracijskih zakona i promjene u politikama integracije imigranata popraćeno je i širenjem negativnih stavova i netrpeljivosti prema izbjeglicama i ostalim imigrantima te širenju osjećaja nesigurnosti (Alexander, 2013a; Lesińska, 2014; Yilmaz, 2014).

Na odnos prema izbjeglicama i ostalim imigrantima uvelike su utjecala politička vodstva europskih nacionalnih država i Europske unije koja od početka 21. stoljeća sve snažnije djeluju protiv kulturne različitosti i imigracija (Alexander, 2013a; Lesińska, 2014). S tim u vezi će se u poglavlju „Europa u migracijskome kontekstu – društveno-politički, kulturni i teorijski okvir za razumijevanje europskog odgovora na svjetsku izbjegličku krizu“ govoriti o sustavnoj sekuritizaciji europskih granica. U tome će poglavlju nastojati opisati materijalna i kulturna obilježja imigracijske Europe koja su prethodila humanitarnoj izbjegličkoj krizi tijekom 2015. i početkom 2016. godine, a koja su nagovijestila odgovor europske politike na nove izbjegličke tokove. Na kraju poglavlja osvrnut će se na teorijske koncepcije na kojima će temeljiti svoju analizu. Bit će riječ o Beckovoj teoriji refleksivne

¹ Svaki pojam naveden u muškom rodu, gdje je to prikladno, podjednako se odnosi i na ženski rod.

²U nastavku rada, na ove će se događaje uglavnom referirati pod nazivom „humanitarna izbjeglička kriza“. Opravdanje za to pronalazim u strateškim polazištima Instituta za migracije i narodnosti vezanima uz tu temu: „Današnju situaciju treba smatrati prolongiranim stanjem, prije nego situacijom kratkotrajne krize, no budući da 'kriza' uglavnom podrazumijeva izvanredne i hitne mjere kriznog upravljanja (koje trenutačno jesu na djelu) s jasnim humanitarnim implikacijama, potrebno ju je smatrati i primjerenije nazvati – humanitarnom krizom“ (IMIN, 2015: 2). Osim toga jedna od namjera ovoga rada jest da pokaže opravdanost te sintagme u razmatranom društveno-povijesnom kontekstu.

modernizacije i kozmopolitske Europe (2001, 2009; Beck i Grande, 2006) te o Alexanderovim koncepcijama civilne sfere i društvenoga zla (2003, 2006, 2013, 2013a), koje bi trebale poslužiti kao temelj za razumijevanje materijalnih i kulturnih specifičnosti Europe iz kojih pak, nastojat će pokazati, proizlaze i obilježja europskog odgovora na izbjegličku krizu.

U poglavlju „Intenziviranje svjetske izbjegličke krize“ osvrnut ću se na neke od uzroka izbjegličke krize - rat u Siriji i posljedice „rata protiv terora“. „Rat protiv terora“ snažno je povezan s konstrukcijom prikaza neeuropskih imigranata kao sigurnosne prijetnje nacionalnim sigurnostima i identitetima u godinama prije humanitarne izbjegličke krize, a stereotipiziranje izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata na osnovu etničke pripadnosti i kulturnih obilježja nastavilo se u 2015. i 2016. godini. Prikaz izbjegličkih tokova i samih izbjeglica kao sigurnosne i kulturne prijetnje je, uz otežan te naposljetku onemogućen prijelaz preko europskih granica, pridonio povećanom kršenju prava izbjeglica diljem Europe. Ono se osobito drastično manifestiralo u povećanju smrtnosti izbjeglica povezanom s činjenicom da se oni, u nemogućnosti legalnog i sigurnog prelaska granica, često predaju u ruke krijumčara i nesigurnom načinu putovanja. Više o posljedicama odgovora europske politike na izbjegličke tokove u 2015. i početkom 2016. godine bit će riječi u poglavlju „Odgovor europskih politika i dijela civilnog društva na humanitarnu izbjegličku krizu tijekom 2015. i početkom 2016. godine“. Naposljetku, u zaključnom poglavlju ću, uz pomoć Beckovih i Alexanderovih koncepcija, pokušati objasniti zašto su europske politike zaštitu izbjeglica podredile nacionalnim interesima te na koji način su odluke nacionalističkih politika ugrozile europsko civilno društvo.

2. Europa u migracijskome kontekstu – društveno-politički, kulturni i teorijski okvir za razumijevanje europskog odgovora na svjetsku izbjegličku krizu

Moglo bi se reći da je prvi način na koji migracije mijenjaju društvenu okolinu povećanje mogućnosti za susretanje s „drugima“, s onima kojima se pitanja o kulturnoj pripadnosti u društvo primitka nameću odmah po njihovu dolasku. U 20. stoljeću Europa je postala kontinent s visokom imigracijskom stopom što je utjecalo na sustavne promjene u europskoj migracijskoj politici (Baričević, 2015; Tatalović i Malnar, 2015; Bundy, 2016) te na promjene u društvenoj percepciji imigranata (Alexander, 2013a; Lesińska, 2014; Yilmaz, 2014). Radi boljeg razumijevanja tih promjena, potrebno je na samom početku postaviti

pitanja što je uopće Europa - gdje su njene granice i tko su Europljani? Na navedena pitanja nema jednoznačnih i usuglašenih odgovora, ali smatram da ih je bitno postaviti za razumijevanje odgovora europske politike i dijela europske javnosti na izbjegličku krizu u Europi tijekom 2015. i početkom 2016. godine koji ujedno označavaju i intenzivirani susret s kulturno „drugima“. Za razumijevanje odgovora europskih politika i dijela europske javnosti na izbjegličku krizu u Europi poslužit će se koncepcijama Beckove teorije refleksivne modernizacije i kozmopolitske Europe (2001, 2005, 2009; Beck i Grande, 2006) te Alexanderovim koncepcijama civilne sfere i društvenoga zla (2003, 2005, 2006, 2013, 2013a). Dok Beck (2001, 2005, 2009; Beck i Grande, 2006) naglasak stavlja na materijalne dimenzije društva (političke institucije, gospodarstvo, klimatske promjene), Alexander (2003, 2005, 2006, 2013, 2013a) se fokusira na dimenziju kulture. Smatram da se za razumijevanje različitih europskih odgovora na izbjegličku krizu, osim političkih obilježja Europe, potrebno osvrnuti i na simboličku konstrukciju značenja i osjećaja o kojima piše Alexander (2003, 2005, 2006, 2013, 2013a). U nastavku rada ukratko će se osvrnuti na povijest europskih migracija i izbjegličkog pitanja u Europi te na materijalna i kulturna obilježja Europe prije masovnih izbjegličkih tokova 2015. i 2016. godine.

2. 1. Europski društveno-politički i kulturni kontekst prije izbjegličkih tokova tijekom 2015. i 2016. godine

Alexander smatra da je (2003: 33), „povijesna pozadina (..) od ključne važnosti i za prvi 'pogled' na traumatičan događaj i, kako se 'povijest' mijenja, za poglede koji slijede“. Uslijed masovnih imigracijskih tokova, u Europi su se događale promjene na društveno-političkoj i kulturnoj razini. Najčešće su se te promjene odnosile na pooštavanje kontrola prelaska granica, usvajanje različitih institucionalnih i pravnih mehanizama koji reguliraju položaj imigranata u društvu prihvata, političke sukobe oko načina njihove integracije, prava i mogućnosti sudjelovanja u društvenom životu te odgovornosti i obveza koje društvo prihvata prema njima ima. Odnos stanovništva društva prihvata prema pridošlicama također se mijenjao u različitim razdobljima i premda on uvelike ovisi o tome odakle i zbog čega dolaze pridošlice, gotovo uvijek se može opisati kao odnos „prvih“ prema „drugima“. U nastavku rada bit će riječ o spomenutim promjenama koje su u radu shvaćene kao pozadina za promišljanje položaja „novih“ izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata u Europi.

2. 1. 1. Kratka povijest europskih migracija i izbjegličkog pitanja u Europi

Europsku povijest obilježili su različiti tokovi migracija. Novi oblici transporta u 19. stoljeću omogućili su masovne migracije Europljana u SAD, u sklopu kojih je između 1846. i 1914. godine preko 30 milijuna migranata otišlo iz Europe u Ameriku (Bundy, 2016). Desetljećima je najznačajniji dokument kojim su ljudi prelazili granice bila parobrodna karta, ali krajem 19. i početkom 20. stoljeća u SAD-u i ostalim zemljama dolazi do značajnih promjena u kontroli granica te započinje selekcija osoba koje ulaze u imigracijsku zemlju (Bundy, 2016). Te promjene ubrzane su za vrijeme Prvog svjetskog rata i Ruske Revolucije, događaja koji su doveli do prve izbjegličke krize u Europi i oko 5 milijuna izbjeglica između 1914.³ i 1922. (Bundy, 2016). Hannah Arendt (2015) navodi da je Prvi svjetski rat raznio dotadašnju europsku zajednicu naroda, što je prouzročilo migracije skupina koje nigdje nisu bile dobrodošle. „Kada su napustile svoju domovinu, ostale su bezdomne, kada su napustile svoju državu, postale su svjetski ološ“ (Arendt, 2015: 261). Kako je doba službeno-nesputanog kretanja završilo, migracije su postale birokratizirane, usmjeravane, ograničene i definirane kroz putovnice, vize, institucije graničnih kontrola i oštrom razlikom između prava građana i nečlanova (Fahrmeir i dr. 2002 i Torpey, 2000, prema Favell i Hansen, 2002).

Nakon Prvog svjetskog rata, razvijaju se prve institucije⁴ koje se bave problemima apatrida (Mesić, 1993; Bundy, 2016). Mesić (1993) navodi da je prvi pokušaj generalizacije u međunarodnom određenju pojma izbjeglice učinjen Konvencijom o međunarodnom statusu izbjeglica 1933. godine, ali da ona pritom nije ušla u razloge izbjeglištva.⁵ Širenjem Trećeg Reicha zaoštrio se problem izbjeglica iz Njemačke, Austrije i Čehoslovačke, te je za potrebe brige o njima 1939. godine osnovan Međuvladin komitet za izbjeglice, čije je djelovanje

³ Na godinu početka Prvog svjetskog rata, Hannah Arendt (2015) se referira kao na godinu eksplozije koja je prouzrokovala patnju milijuna ljudi na koje se pravila svijeta oko njih više nisu odnosila.

⁴ Zbog milijun i pol ruskih državljana koji su nakon Oktobarske revolucije izbjegli iz nastajućeg Sovjetskog Saveza u Europu, Liga naroda je 1921. godine imenovala Fridtjofa Nansena za prvog visokog povjerenika za rad na pitanju ruskih izbjeglica u Europi (Mesić, 1993). U njegov mandat uključeno je i oko 300 000 Armenaca koji su 1915. godine izbjegli iz Anadolije pred pokoljima koje je nad njima provodila mladoturska vojska (Mesić, 1993). „Za ove dvije skupine izbjeglica uvedena je tzv. 'Nansenova putovnica', koja je služila kao isprava o identitetu i pružala im međunarodnopravnu zaštitu, umjesto matične države“ (Mesić, 1993: 192).

⁵ „Izbjeglički status izvođen je iz činjenice: a) da izbjeglice nemaju zaštitu vlade zemlje porijekla i b) da nemaju državljanstvo. Zbog slabosti Lige naroda ova prva konvencija nije se primjenjivala na sve skupine izbjeglica“ (Mesić, 1993: 192). 1938. u nadležnosti Visokog povjerenika za izbjeglice zakratko su se našle skupine starih izbjeglica (Rusi, Armenci, Asirci) i izbjeglice iz Njemačke, ali ne i preko pola milijuna izbjeglica iz Španjolske koji su nakon pada Republike prebjegle u Francusku (Mesić, 1993). Mesić (1993: 192) ističe „međunarodno priznanje statusa španjolskim izbjeglicama bilo bi, naime, shvaćeno kao politička osuda Frankove vlade, kao represivnog režima koji se temelji na progonu svojih političkih protivnika, a međunarodnoj zajednici iz strateških razloga bijaše stalo da sačuva svoju politiku neutralnosti spram sukobljenih strana u španjolskom građanskom ratu!“.

prošireno i na druge skupine izbjeglica (Mesić, 1993). Zbog iskustva s fašizmom, u statut Komiteta uneseni su politički elementi u međunarodno-pravnom određenju pojma izbjeglica, prema kojem su one definirane kao one osobe koje moraju emigrirati "zbog političkog stava, vjerskih uvjerenja ili rase pripadnosti" (Mesić, 1993: 192).

Posljedice Drugog svjetskog rata prouzročile su oko 40 milijuna izbjeglica i "raseljenih osoba" raznih kategorija te se, nakon prestanka rada Međuvladinog komiteta za izbjeglice, 1947. godine osniva Međunarodna organizacija za izbjeglice (International Refugee Organization - IRO) (Mesić, 1993). U statutu te organizacije navedeno je koje se skupine nedobrovoljnih migranata mogu smatrati izbjeglicama⁶, no rasprave o definiranju „pravih“ izbjeglica žestoko su trajale još od osnivanja prvih institucija za brigu o izbjeglicama (Mesić, 1993). 1949. godine osniva se nova institucija Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (United Nations High Commissioner for Refugees - UNCHR) te se 1951. godine donosi Konvencija o statusu izbjeglica (poznata kao Ženevska konvencija), koja je i danas temeljni međunarodni dokument za priznavanje izbjegličkog prava (Mesić, 1993). U knjizi *Međunarodnopravna zaštita izbjeglica* Lapaš ističe da je ta Konvencija usvojena s ciljem da bi se revidirali i konsolidirali raniji međunarodni sporazumi o pravnom položaju izbjeglica te s namjerom da se međunarodnopravna zaštita pruži svim izbjeglicama uz garanciju nekih temeljnih prava i sloboda (Lapaš, 2008: 2). „Prema Konvenciji o pravnom položaju izbjeglica iz 1951., izbjeglica je svaka osoba koja se nalazi izvan zemlje koje je državljanin, zbog opravdanog straha od progona zbog rase, vjeroispovijesti, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili zbog političkog uvjerenja i nemoguće joj je da se koristi, ili se zbog straha ne želi koristiti zaštitom te zemlje“ (Lapaš, 2008: 3).

Bundy (2016), primjerice, smatra da je u vrijeme kad je donesena Konvencija o statusu izbjeglica, zbog strahote rata i Holokausta, postojala kolektivna i politička volja za zbrinjavanje izbjeglica, ali da je danas, u vremenu nove izbjegličke krize, ta volja prilično mala. Hannah Arendt (1951) se vjerojatno ne bi olako složila s navedenom izjavom o postojanju političke volje za zbrinjavanje izbjeglica nakon Drugog svjetskog rata. Prema njezinu mišljenju utemeljenje takozvane volje za zbrinjavanje izbjeglica, osim u moralnoj i političkoj odgovornosti zbog počinjenih strahota u Drugom svjetskom ratu, treba tražiti u ekonomskim i političkim interesima toga vremena. Naime, oporavak gospodarstva nakon ratova uvelike je ovisio o radnoj snazi izbjeglica i ostalih imigranata.

⁶ „To su: 1. žrtve nacističkih i fašističkih režima ili režima koji su bili na njihovoj strani u drugom svjetskom ratu; 2. španjolski republikanci i druge žrtve falangističkog terora; 3. osobe koje su prije drugog svjetskog rata smatrane izbjeglicama. (...) Razlikuju se 'prave izbjeglice i raseljene osobe', 'ratni zločinci, kvislinzi i izdajice', te 'Nijemci koji su prebačeni u Njemačku iz drugih zemalja ili koji su pobjegli u druge zemlje pred savezničkim trupama' „ (Mesić, 1993: 193).

Nakon Drugog svjetskog rata započinje intenzivna ekonomska rekonstrukcija Europe koja je stvorila zahtjeve za dodatnom radnom snagom (Şirin Öner, 2012; Bundy, 2016). U jeku kapitalističkog buma (između 1950. i 1973. godine), zapadne i sjevernoeuropske zemlje pozdravljale su useljavanje stranih radnika⁷ te su postale imigracijske zemlje čija je useljenička stopa rasla po istoj stopi kao i u SAD-u kada je bio klasična imigracijska zemlja (Bundy, 2016).⁸ Do ovog perioda, u trajanju od otprilike 300 godina, europske države bile su izvor masovnih iseljavanja (Bundy, 2016). Alexander (2013a) navodi da je u 1960-ima otvaranje granica za neeuropske radnike u nekim europskim zemljama (Francuska, Velika Britanija, Nizozemska) bilo sastavni dio post-kolonijalne strategije. U skandinavskim zemljama broj nezapadnih useljenika povećao se kao posljedica velikodušnih politika azila za (nezapadne) žrtve političkih, vjerskih i etničkih progona (Alexander, 2013a) Intenzivno zapošljavanje strane (neeuropske) radne snage trajalo je do polovice 1970-tih kada dolazi do ekonomske stagnacije zbog naftne krize iz 1973. godine, kojoj je potom uslijedila recesija (Şirin Öner, 2012). Alexander (2013a) navodi da su radni programi za strane radnike završili nakon što su se postratna gospodarstva nivelirala (1970-ih godina) te da su se europska vrata pred stanovnicima bivših kolonija potom zatvorila. Dok se većina stranih (europskih) radnika vratila u svoje zemlje podrijetla, mnogi koji su došli izvan Europe su ostali (Alexander, 2013a).

Sredinom 1980-ih godina dolazi do ponovnog povećanja broja izbjeglica, tražitelja azila i ostalih migranata u Europu zbog čega Europska unija počinje razvijati zajedničke politike azila i migracije (Şirin Öner, 2012; Baričević, 2015). Nakon sukoba u Afganistanu⁹ uslijedile su velike političke promjene u Istočnom bloku (u razdoblju između 1989. i 1991. godine dogodio se pad Berlinskog zida i raspad SSSR-a) te ratovi na području, tada već bivše, Jugoslavije¹⁰ (Şirin Öner, 2012; Bundy, 2016). Osobe raseljene zbog ratnih sukoba pridružile su se velikom broju Europljana iz Centralne i Istočne Europe u migracijskom pokretu u zapadne zemlje Europe (Şirin Öner, 2012). Zbog povećanog migracijskog priljeva, zapadne zemlje pojačavaju restriktivne migracijske mjere koje su dovele do rasprava o „tvrđavi Europi“ (Şirin Öner, 2012). Favell i Hansen (2002) navode da je tijekom 1990-ih godina objavljeno na desetke članaka o temi „tvrđava Europa“. Autori ističu da su novinari plasirali

⁷ Zbog visoke potrebe za zapošljavanjem strane radne snage, u Europu je između 1950. – 1973. godine uselilo oko 10 milijuna ljudi (Şirin Öner, 2012).

⁸ U tom razdoblju, točnije 1967. godine, usvojen je Protokol o pravnom položaju izbjeglica koji je pridodan Konvenciji. Prema Lapašu (2008), njime se dodatno pridonijelo razvoju međunarodnopravne zaštite izbjeglica.

⁹ Sukob u Afganistanu je „započeo Sovjetsko-afganistanskim ratom iz 1979. godine i protegnuo se do današnjih dana te se iz Afganistana prelio i u druge zemlje“ (Andonov, Mikac i Mamić, 2014: 46).

¹⁰ Samo iz Bosne je izbjeglo oko 2.2 milijuna ljudi u razdoblju od 1992. – 1995 (Costello, 2016: 12).

taj termin u javnost te da su ga europske vlade poticale jer je on implicirao njihovu potpunu kontrolu nad granicama (Favell i Hansen, 2002).

Nakon terorističkog napada u New Yorku 2001. godine, uslijedio je rat u Iraku 2003. godine („rat protiv terora“) koji je, šireći političku nestabilnost i na okolna područja, trajao do 2010. godine. Zbog posljedica navedenih ratova, dodatno se povećao priljev imigranata u Europu što se odrazilo na novi val restrikcija, kontrole granica i zabrane ulaska u zapadne zemlje (Bundy, 2016). Zbog tih restrikcija i drastično smanjenih mogućnosti legalnog prelaska u željene zemlje, izbjeglice i ostali imigranti sve se više okreću solucijama ilegalnih puteva i krijumčarima koji od zatvorenih granica najviše prosperiraju (Bundy, 2016). Od početka 20. stoljeća, u zapadnim zemljama se postupno pojačava nadzor nad granicama te je svaki masovniji imigracijski tok označio i njihovu dodatnu sekuritizaciju što se nastavilo i u novom stoljeću.

2. 1. 2. Smjer razvoja migracijskih politika od 1980-ih - nastavak sekuritizacije granica

Baričević (2015: 5) smatra da je razvoj europskih politika azila i migracija od 1980-ih godina bio „prije svega motiviran težnjom članica da nađu rješenje za neravnomjernu raspodjelu izbjegličkih i drugih kretanja u državama članicama Unije te da smanje migracijske pritiske (uključivo i izbjegličke) na svoje granice, a kao takav opstao je i do današnjih dana“. Autorica ističe da je u procesu razvoja tih politika kvaliteta izbjegličke zaštite i prava useljenika zanemarena, a kao jedan od glavnih problema razvoja ovih politika, smatra težnju većine članica EU-a da zadrže kontrolu nad vlastitim migracijskim kretanjima te azilnim i migracijskim politikama (Baričević, 2015). Kao jedan od mehanizama politike azila i migracija ističe Dublinsku konvenciju iz 1990. godine, za koju smatra da je usvojena zbog nemogućnosti pronalaska rješenja oko podjele odgovornosti između zemalja članica EU-a (Baričević, 2015). Baričević (2015) dublinski sustav smatra neprihvatljivim iz perspektive ljudskih i izbjegličkih prava te navodi da su dosadašnja iskustva pokazala da je on ujedno teško primjenjiv u praksi. Autorica ističe da reforme dublinskog sustava u 2015. godini nisu taj sustav učinile uspješnijim (Baričević, 2015).

Ukidanje unutarnjih granica Unije¹¹ popraćeno je pojačanim nadzorom vanjskih granica što, bez obzira na umnožavanje instrumenata kontrole, nije dovelo do smanjenja migracijskih kretanja prema Europi (Beck i Grande, 2006; Baričević, 2015). Ove navode potvrđuje i Blus (2015) koja uz to ističe da strože kontrole granica utječu na jačanje poslova

¹¹ Predstavnicima Belgije, Francuske, Njemačke i Nizozemske su 1985. godine potpisali Schengenski sporazum koji je trebao označiti ukidanje kontrole na unutarnjim granicama EU-a. Ugovor je usvojen 1990. (Goebbels, 2016).

krijumčarenja i trgovine ljudima. Pokušaj stvaranja Zajedničkog europskog sustava azila¹² također nije imao većih uspjeha, a kao jedan od glavnih razloga, Baričević (2015) opet navodi interes većine članica da i dalje zadrže postojeća nacionalna rješenja (Baričević, 2015). Baričević (2015) smatra da je zbog neuspjeha u pronalaženju adekvatnih mjera odgovora na migracijska i izbjeglička pitanja, Unija rješenja počela tražiti u politikama eksternalizacije migranata u zemlje izvan europskog područja. U zamjenu za financijske i druge oblike potpore, zemlje u sjevernoj Africi, jugoistočnoj Europi i Aziji (zemlje na ruti migracija prema Europi) obvezale su se na sprječavanje daljnjih kretanja izbjeglica prema prostoru EU-a (Lavenex i Uçarer 2004, Hansen 2009, Arujo 2011, prema Baričević, 2015). Europsko-turski sporazum o zadržavanju izbjeglica na turskom teritoriju jedan je od primjera takve „daleko od očiju, daleko od odgovornosti“ politike. Argumenti za dodijeljeni joj naziv navest će se u idućem poglavlju.

Tatalović i Malnar (2015) smatraju da je sekuritizacija izbjegličkih kriza i ilegalnih migracija sve češća pojava u pojedinim dijelovima svijeta (osobito u SAD-u, Australiji te sve više i u Europi). Što se tiče samog procesa sekuritizacije, Tatalović i Malnar (2015) navode da „kako bi se neka pitanja smatrala sigurnosnima, ona moraju biti postavljena kao egzistencijalne prijetnje referentnom objektu putem sekuritizacije koju provodi akter koji pritom potvrđuje nužne mjere izvan pravila koja bi inače vrijedila“ (Buzan i dr. 1998, prema Tatalović i Malnar, 2015: 24). Prethodne navode može se povezati s Beckovom i Grandeovom (2006) tezom o važnosti kulturne percepcije rizika za legitimaciju političkog djelovanja. Sveukupno gledajući, moglo bi se zaključiti da se prikazivanje izbjegličkih tokova kao sigurnosne prijetnje, što je potvrdila politička praksa u 2015. godini, ali i prije, koristi kao legitimacija za kršenje međunarodnih pravila o zaštiti izbjeglica. Tatalović i Malnar (2015) smatraju da su vojne intervencije i rušenje autoritarnih režima u dijelu država sjeverne Afrike i Bliskoga istoka, pokrenuli velike izbjegličke valove u tijeku kojih su se izbjeglice i ostali imigranti suočili s restriktivnim migracijskim politikama i ograničenim mogućnostima za legalan prelazak granica. Zbog navedenih restrikcija, sve veći broj izbjeglica i ostalih imigranata koristi ilegalne načine prelaska koji su često povezani s organiziranim kriminalnim skupinama koje većinom kontroliraju krijumčarenje i trgovinu ljudima (Tatalović i Malnar, 2015). Tatalović i Malnar (2015) smatraju da je višegodišnje zanemarivanje tih problema dovelo do eskalacije izbjegličke krize u Europi tijekom 2015. godine.

Kao jednu od poznatih pojava do koje dolaze uslijed povećanja izbjegličkih i ostalih imigracijskih kretanja u europska nacionalna društva, različiti autori (Alexander, 2013a;

¹² „Zajednički europski sustav azila (Common European Asylum System – CEAS) propisuje zajedničke standarde izbjegličke zaštite kojih bi se trebale pridržavati podjednako sve članice Unije, bez obzira na to u kojoj državi članici osoba zatraži zaštitu“ (IMIN, 2016: 5).

Lesińska, 2014; Yilmaz, 2014) navode jačanje antiimigracijskih i nacionalističkih pokreta. Jačanju takvih pokreta i osjećaja svjedočimo i u vremenu humanitarne izbjegličke krize pa ću se radi boljeg razumijevanja društveno-političkih i kulturnih odgovora na krizu osvrnuti na zaokret protiv kulturne različitosti koji jača od početka novog tisućljeća (Alexander, 2013a; Lesińska, 2014).

2. 1. 3. Zaokret protiv kulturne različitosti – „mi“ naspram „njih“

Lesińska (2014) navodi da su nakon svakog od imigracijskih tokova nakon Drugog svjetskog rata, uslijedile dodatne zakonske restrikcije vezane uz imigracije kao i širenje antiimigracijskih osjećaja i stavova. Autorica ističe da je nakon naftne krize iz 1970-ih godina ojačao antiimigracijski zaokret diljem Europe te da su se slogani poput „kontrola granica“, „nulta imigracija“ često mogli čuti od predstavnika svih političkih opcija (desnice, ljevice i centra) (Lesińska, 2014: 40). Lesińska (2012) smatra da je antiimigracijski diskurs, koji je bio generiran od strane političkih vođa, osobito pojačan u posljednjem desetljeću te da je njime, osim strožih graničnih kontrola i povećane selekcije imigranata, najavljen i pomak¹³ prema asimilativnijim politikama integracije. Asimilativne politike zamjenjuje multikulturalizam, što autorica objašnjava kao dio oživljavanja etnonacionalizma i naglašavanja važnosti nacionalne kulture na široj europskoj razini. Ove konstatacije autorica potkrepljuje izjavama vodećih europskih političara o propasti multikulturalizma od kojih ću prenijeti samo izjave Angele Merkel i Davida Camerona - „Početkom 1960-ih, naša zemlja je pozvala strane radnike da dođu u Njemačku i oni sada žive u našoj zemlji. Zavarali smo sami sebe dok smo govorili: 'Oni neće ostati, jednog dana će otići', ali to nije realnost. I naravno, multikulturni pristup i život rame uz rame s uživanjem jednih u drugima ... je propao, sasvim propao“ (izjava Angele Merkel u listopadu 2010., prema Lesińska, 2014: 41). Jedna od Cameronovih izjava kojom kritizira multikulturalizam te istovremeno stigmatizira imigrante je - „Pod doktrinom državnog multikulturalizma, ohrabрили smo različite kulture da žive životom odvojenim jedni od drugih i odvojenim od većine. Nismo uspjeli osigurati viziju društva u kojem će se oni osjećati kao da mu žele pripadati. Čak smo tolerirali da se ove odvojene zajednice ponašaju na način u potpunosti suprotan našim vrijednostima“ (izjava britanskog premijera Davida Camerona u veljači 2011., prema Lesińska, 2014: 41).

Nakon navođenja ovih izjava, Lesińska (2014) ističe da nijedna od zemalja (uključujući Francusku), čije vođe kritiziraju multikulturalizam, nije u potpunosti usvojila

¹³ Alexander (2013a) navodi da su od 1990-ih godina do sredine 2000. godine, u Francuskoj, Britaniji, Nizozemskoj i (ponekad) Njemačkoj, liberalno i socijalistički usmjerene političke figure i društveni znanstvenici, proglašavali postojanje povijesnih uvjeta za razvoj postnacionalne i nove multikulturne Europe.

pravi multikulturalizam, koji objašnjava kao državno potpomognut program integracije imigranata bez očekivanja kulturne asimilacije. Zaokret¹⁴ protiv imigracija i multikulturalizma u politici i stavovima vodećih stranaka od početka novog stoljeća, Lesińska (2014) shvaća kao kulturnu i političku prilagodbu na radikalnu desno-populističku i antiimigracijsku mobilizaciju od strane desničarskih i marginalnih stranaka, a koja se podudara sa široko raširenim političkim reakcijama protiv glavnih stranaka. Lesińska (2014) smatra da je upravo politički uspjeh ksenofobičnih pokreta i stranaka rezultirao promjenom u stavovima i reakcijama političkih elita te shodno s tim i promjenom u javnom mnijenju i imigracijskim politikama (Lesińska, 2014). Kao neke od glavnih pojačivača ovog kulturnog i političkog zaokreta, Lesińska (2014) navodi pojačanu brigu oko sigurnosti nakon terorističkih napada u New Yorku u 2001. godine i terorističkih akcija koje su se u Europi dogodile nakon¹⁵ te ekonomske i financijske krize nakon 2008. godine koju je popratilo povećanje nezaposlenosti i brzo širenje antiimigrantskih i ksenofobičnih osjećaja općom populacijom.

Upravo važnost osjećaja Alexander (2013a) ističe u svojoj analizi europskog zaokreta protiv multikulturalizma. Autor smatra da imigracije nisu samo bihevioralne činjenice, već i simboli konstruirani iz različitosti. Stoga je usredotočenost na osjećaje ujedno i ključ za razumijevanje stupnja društvene solidarnosti s imigrantima (Alexander, 2013a). Stanje društvene solidarnosti je, prema Alexanderu, neodvojivo od pitanja kolektivnog identiteta – „tko smo mi, tko su oni?“ (Alexander, 2013a: 536). Lesińska (2014) smatra da se nakon 2008. godine politički diskurs vodećih i marginalnih stranaka međusobno ubrzano približava. Prema autorici, to približavanje temelji se na širenju straha od imigranata koji se prezentiraju kao konkurenti za deficitarna radna mjesta, društveni problem te potencijalnu prijetnju sigurnosti. Lesińska smatra da je diskurs vođa marginalnih stranaka kreirao dva narativna okvira o imigrantima. Prvi se odnosi na javni strah od dezintegracije nacionalne zajednice i nacionalnog identiteta, a drugi na strah od kriminala i terorizma (Lesińska, 2014). U oba slučaja, kao glavni problem se navode muslimanski i ostali arapski (premda stereotipno predstavljeni kao muslimanski) imigranti. Osim što su optuženi za lošu integraciju i segregaciju njihovih zajednica u društvu, oni su stereotipizirani kao neprijateljski imigranti koji potiču ogorčenost i ljutnju spram Zapada (Lesińska, 2014).

Nadalje, Lesińska (2014) ističe da na promjene u javnom mišljenju i politici ne treba gledati kao na antiliberalni zaokret. Kao argument navodi da prilagodbe na raširene

¹⁴ Lesińska (2014) navodi da su, za razliku od vodećih stranaka, krajnje desničarske stranke oduvijek krivile imigrante za društvene anomalije te da su oduvijek poticale strah i neprijateljstvo prema imigrantima.

¹⁵ Kao osobito utjecajne zbog njihove visoke popraćenosti u medijima, navodi ubojstva Pima Fortuyna 2002. i Thea van Gogha 2004. u Nizozemskoj te bombardiranja u Španjolskoj 2004. i Londonu 2005. (Lesińska, 2014).

desničarske i antiimigracijske stavove, kao i na raširen politički zazor protiv vodećih stranaka, nisu poništile ukupni liberalni smjer strategije reforme EU-a, a posebno proces liberalizacije rada. Autorica na kraju analize o europskom zaokretu protiv migracija i multikulturalizma, ističe da se navedene promjene ne mogu usporediti sa rasističkom ili fašističkom kampanjom u 1920-ima i 1930-ima jer svi čelnici vodećih europskih zemalja i dalje (napomena da se radi o 2014. godini) zadržavaju umjeren i liberalan stav koji uvažava obvezu slobodnog kretanja ljudi, iako je imigracija ljudi iz neeuropskih zemalja ograničena. Stoga, autorica navedene promjene shvaća kao privremeno stanje, „jednu od cikličnih političko-ideoloških promjena koje se same preokreću ili jednostavno prolaze kada se okolnosti promijene“ (Lesińska, 2014: 48).

Suprotno mišljenju Lesińska, Yılmaz (2012) smatra da se Europa još od 1980-ih godina postupno okreće desnici te da trenutno svjedočimo njezinom hegemonijskom uspjehu. Pod tim autor podrazumijeva „prekranje političkog/društvenog horizonta s obzirom na kulturno utemeljene političke/društvene identitete“ (Yılmaz, 2012: 369). Yılmaz (2012) smatra da crta obrane i mobilizacije krajnje desnice postaje kultura kao središnje pitanje pripadnosti i drugosti. Yılmaz (2012) ističe da su populistički krajnje desnice povezali osjećaj straha i „izgubljenog“ identiteta „naroda“ sa svojim ksenofobičnim i često antiislamskim političkim temama. „Narod“ se izjednačava s „nacijom“¹⁶, uz paralelnu rekonstrukciju „drugih“ koji se prikazuju kao neprijatelji naroda i nacionalnog poretka. Ovi navodi su u skladu s Alexanderovom (2003) tezom da za svaku vrijednost/normu postoji i protuvrijednost, odnosno da za svako određenje društvenoga dobra („narod/nacija“) postoji i određenje društvenoga zla (muslimani). Kako konstrukcija antagonističkog identiteta muslimana postaje podrazumijevajući dio društvene strukture, Yılmaz (2012) navodi da će se čak i oni koji se deklariraju protiv desnih pozicija početi oslanjati na istu epistemologiju društvenoga. Autor smatra da se na taj način formira epistemološka suglasnost oko osnovne strukture društvenosti („mi“ naspram „drugih“) između lijevih i desnih političkih pozicija. Kultura pritom postaje presudna kategorija u donošenju odluka, organizaciji i upravljanju svijetom, unutar koje muslimani zamjenjuju kategoriju imigranata (Yılmaz, 2012; Alexander, 2013a).

U ovome radu je već bilo riječi o tome na koji se način „priča“ o nacionalnom identitetu konstruira naspram imigranata, a u nastavku rada bit će više riječi o tome kako se prikazivanje izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata kao prijetnje nacionalnoj sigurnosti i nacionalnom identitetu koristi u svrhe legitimiranja postupaka prema njima. Prikazivanje

¹⁶ Katunarić (2003) navodi da je još u 19. stoljeću, pod utjecajem Francuske revolucije, promijenjeno i političko značenje nacije, u smislu da je od tada nacija označavala suvereni narod. Značenja koja se tom pojmu istovremeno pripisuju su i ljudska prava i slobode (Katunarić, 2003).

izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata kao nacionalne prijetnje, odnosno prijetnje nacionalnoj sigurnosti i kulturi bilo je, primjerice, u velikoj mjeri sastavni dio kampanje za izlazak Velike Britanije¹⁷ iz EU-a (poznatoj kao Brexit). Rasističkom i antiimigracijskom kampanjom desničarsko populistička stranka UKIP (The UK Independence Party) pod vodstvom Nigela Faragea, uspjela je mobilizirati i pridobiti velik broj glasača za ostvarivanje političkog cilja – izlazak Velike Britanije iz EU-a. Slučajem „Brexit“ mogu se oprimjeriti i Beckovi i Grandeovi (2006) navodi da nacionalni nesporazumi u procesu europeizacije izazivaju strahove od Europe koju nacionalne politike prikazuju kao prijetnju nacionalnom opstanku. Habermas (2016), komentirajući krizu EU-a i rezultate Brexita, navodi da su percepcija drastičnog rasta društvene nejednakosti i osjećaj bespomoćnosti pridonijeli mobilizaciji protiv stranaca i mržnji prema Bruxellesu. Habermas (2016) smatra da u „neizvjesnoj svakodnevnici 'nacionalni i kulturni osjećaj pripadanja' djeluje kao stabilizirajući element“.

Slično, Katunarić (2003: 91) kaže da „nacionalna pripadnost pojedinaca ne određuje u svim slučajevima stavove prema drugima, ali negativni stavovi koje formuliraju nacionalisti (...) imaju presudan utjecaj“. Prema Katunariću, nacionalistički stavovi ne moraju biti najbrojniji, ali su oni politički najutjecajniji. Stoga „stavovi ljudi koji druge razlučuju kao individue, a ne kao jednoobraznu kategoriju, iako dosta rašireni, nemaju značajnog utjecaja u praksi, osobito ne u razdobljima ekonomskih ili političkih kriza kada dolazi do produblivanja negativnih stavova o drugima“ (Katunarić, 2003: 91). Društveno-političko stanje Europe je tijekom 2015. godine obilježeno višestrukim krizama (ekonomskom, financijskom i krizom eura, političkom, izbjegličkom) (Hilmer, 2015), čije se posljedice po demokratske strukture europskih društava i život onih koji u njima žive (ili će tek živjeti) tek trebaju istražiti. U nastavku rada navest će se neke teorijske koncepcije Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera koje bi možda mogle poslužiti budućim istraživačkim i analitičkim namjerama.

2. 2. Teorijske koncepcije Ulricha Becka i Jeffreya Alexandera: pokušaj teorijskog utemeljenja razumijevanja europskog odgovora na izbjegličku krizu

U prethodnom poglavlju nastojala su se izložiti neka obilježja društveno-političkog konteksta Europe koja su važna za razumijevanje odgovora europske politike na tekuću izbjegličku krizu. Kao što je navedeno u poglavlju, početak novog tisućljeća obilježen je dodatnom sekuritizacijom granica, zaokretom protiv imigracija i kulturne različitosti te

¹⁷ Habermas (2016), komentirajući rezultate Brexita za njemački dnevnik *Die Zeit*, navodi da političke elite Velike Britanije (prema Habermasu, zemlje sa političkom sviješću svjetske velesile) od Margaret Thatcher preko Tonya Blaira do Davida Camerona nikada nisu napustile svoj distancirani odnos prema kontinentalnoj Europi.

jačanjem nacionalističkih stranaka. Ti trendovi nastavili su se tijekom 2015. i 2016. godine uslijed intenziviranja svjetske izbjegličke krize. U nastavku rada navest će se neke od osnovnih koncepcija Beckove teorije refleksivne modernizacije i kozmopolitske Europe, kao i neka od osnovnih obilježja Alexanderovih koncepcija civilne sfere i društvenoga zla koja bi mogla poslužiti kao teorijski okvir za promišljanje reakcije Europe na intenzivirane imigracijske tokove tijekom 2015. i 2016. godine.

2. 2. 1. Europa u svjetlu Beckove teorije o refleksivnoj modernizaciji

Beck i Grande Europu opisuju kao „otvoren politički projekt“ koji, kako ističu, ne treba izjednačiti s Europskom unijom iako ju, kao i Europu, prema njihovim riječima, karakteriziraju varijabilni nacionalni interesi, varijabilna geometrija, varijabilni unutrašnji i vanjski odnosi te isto takva državnost i identitet (Beck i Grande, 2006: 19). Autori smatraju da Europa ne postoji kao čvrsto i konzervirano stanje koje je moguće jednoznačno opisati pa da stoga, kad govorimo o Europi, zapravo govorimo o europeizaciji.¹⁸ Europeizaciju pak shvaćaju kao „institucionalizirani proces trajne promjene“ koji „prekoračuje i isprepleće unutrašnje i vanjsko“ (Beck i Grande, 2006: 19). Prema Becku i Grandeu, jedna od glavnih karakteristika toga procesa jest oduzimanje dijelova nacionalne suverenosti europskim nacionalnim državama. Kao primjer, autori navode pravosuđe. Europskim su sudom, primjerice, uspostavljena „načela europske supranacionalnosti – neposredno djelovanje prava EZ-a i njegova prednost pred nacionalnim pravom“ (Beck i Grande, 2006: 20).

Autori naglašavaju da europeizacija kao proces oduzimanja dijela nacionalne suverenosti s kojim su suočena europska nacionalna društva ne znači ukidanje država-nacija, nego njihovu transformaciju koja iziskuje nanovo interpretiranje nacionalnih država u svjetlu ideala i načela kozmopolitizma. Kozmopolitizam shvaćaju kao „posebni oblik društvenog postupanja prema kulturnoj različitosti“ karakterističan za drugu (refleksivnu) modernost (Beck i Grande, 2006: 26). Smatraju da se kozmopolitizam razlikuje od svih ostalih oblika (nacionalizma, univerzalizma, multikulturalizma) društvenoga postupanja s različitosti po tome što na kulturno „druge“ gleda istovremeno kao na različite i jednake – „svi [su] jednaki, a svatko je drukčiji“ (Beck i Grande, 2006: 29). Transformacija nacionalne države u duhu kozmopolitizma znači razvijanje socijalno osjetljivih oblika međudržavne suradnje u cilju ovladavanja teritorijalno neograničenim izazovima. Preduvjet razvoja te suradnje vide u napuštanju ideje o društvenoj i kulturnoj homogenosti države-nacije koju smatraju zastarjelom. Tim je promišljanjima prethodilo Beckovo razmatranje obilježja vremena u

¹⁸ Autori EU shvaćaju kao institucionalnu jezgru procesa europeizacije (Beck i Grande, 2006).

kojemu živimo koje je izložio unutar teorije o refleksivnoj modernizaciji koju zasniva na razlikovnim karakteristikama prve i druge modernosti (v. Beck, 2001).

Među osnovnim obilježjima prve (industrijske) modernosti Beck vidi progresivnu logiku klasičnog industrijskog društva, politiku *statusa quo* (država-nacija i njen vojni pandan, privredni rast, politika na osnovi koordinata lijevo-desno) te načelo jednoznačnosti (načelo *ili-ili*). Načelo jednoznačnosti možda se ponajbolje može shvatiti na primjeru nacionalizma kojeg Beck i Grande (2006) smatraju jednim od osnovnih obilježja nacionalne države u industrijskoj modernosti. Oni nacionalizam opisuju kao teritorijalno ograničenu „strategij[u] postupanja s različitosti“ kojom se nastoji ostvariti ili održati „visoka mjera sociokulturne homogenosti“ (Beck i Grande, 2006: 27; 2006: 50). Kako navode, „svrha nacionalizma [je] ukidanje razlika i ujednačivanje normi prema unutra“ uz istovremeno naglašavanje razlika prema van (Beck i Grande, 2006: 27). Širenje antiimigracijskih osjećaja u razdobljima većih imigracijskih tokova može se shvatiti kao dio strategije nacionalističkih politika kojom se postojeći društveno-politički i kulturni kontekst nacionalne države nastoji što više zadržati nepromijenjenim ili ga se pak nastoji mijenjati u cilju učvršćivanja moći političkih grupa koje konstruiranjem i naglašavanjem razlika između „mi“ i „oni“ zagovaraju pravo prednosti nad ostvarivanjem vlastitih interesa.

Navedena obilježja prve modernosti značajno se razlikuju od karakteristika druge (refleksivne) modernosti koje, prema Beckovu (2001) shvaćanju, proizlaze iz zahtjeva što ih postavlja društvo rizika - prihvaćanje ambivalentnosti, višeznačja i pluralnosti (načelo *ili – ili* zamijenjeno je načelom *i*), metamorfoza države kao proces u kojem se nacionalna logika nadomješta kozmopolitskom te pronalaženje političkog koje je u osnovi svega navedenog. Prema Becku (2001: 41) društvo rizika „označava razvojnu fazu modernog društva u kojoj se socijalni, politički, ekološki i individualni rizici koje je izazvala dinamika inovacije sve više otimaju institucijama kontrole i osiguranja industrijskog društva“. Jedna od glavnih karakteristika društva rizika su sukobi oko raspodjele društvenoga dobra (primjerice, dohotka, radnih mjesta, socijalne sigurnosti) i s njime stvorenoga društvenoga zla (primjerice, posljedica klimatskih promjena, društvene nejednakosti i svjetske izbjegličke krize). Načelo višeznačnosti (načelo *i*) druge modernosti zahtijeva transformaciju moći postojećih društveno-političkih institucija u skladu s promjenama i izazovima koje karakterizira društvo rizika.

Obilježja prve i druge modernosti međusobno se nadopunjuju i proširuju, što znači da proces refleksivne modernizacije ne slijedi linearnu logiku razvoja koja pretpostavlja prelazak iz jedne epohe u drugu. Kako to navode Beck i Grande, „stvaranje drukčije, modernizirane

moderne, ne smije se pogrešno shvatiti kao radikalna nov početak; njega, naprotiv, obilježava dijalektika kontinuiteta i diskontinuiteta“ (Beck i Grande, 2006: 49). Može se reći da je prema Beckovu i Grandeovu (2006) shvaćanju, Europa kao transnacionalni politički projekt trebala označiti promjene u odnosima međudržavne suradnje na način da se napuštanjem perspektive pojedinačnih nacionalnih interesa fokus stavlja na kolektivni interes zajedničke gradnje mira, društvenoga prosperiteta i zajedničkog rješavanja kolektivnih problema“. Međutim, dominacija nacionalnih interesa („nacionalistička deformacija“), afirmacija logike neoliberalnog kapitalizma („ekonomska deformacija“) i birokratizacija Europe („birokratska deformacija“) utjecali su na to da se europski kozmopolitski projekt, kakav se zamišljao u godinama nakon Drugog svjetskog rata, nastavio razvijati na deformiran način (Beck i Grande, 2006: 191-196).

Transformacija nacionalnih država u skladu s kozmopolitskim načelom prihvaćanja i uvažavanja kulturne različitosti može se shvatiti kao središnji proces pronalaženja političkog u suvremenoj Europi. Pod sintagmom „pronalaženje političkog“, Beck podrazumijeva „[politiku] koja pravila ne provodi, nego ih i mijenja, politik[u] koja nije samo politika političara, nego i politika društva, ne samo politika sile, nego i politika oblikovanja, umijeće politike“ (Beck, 2001: 25). Moglo bi se reći da u kontekstu svjetske izbjegličke krize to znači političko djelovanje usmjereno na pronalaženje i osnaživanje novih sigurnosnih strategija kojima će u fokusu biti zaštita izbjeglica, a ne nacionalnih granica. Horvat (2010), primjerice, smatra da bi promjene prevladavajućih sigurnosnih paradigmi na način da se, umjesto države, u središnje mjesto sigurnosnih politika postavi pojedinac, značile usvajanje koncepta ljudske sigurnosti – „paradigme koja [s]igurnost razumijeva (...) kroz interakciju ekonomske sigurnosti, sigurnosti opskrbe hranom, zdravstvene sigurnosti, ekološke i osobne sigurnosti, kao i sigurnosti zajednice te političke sigurnosti (u slučajevima nestajanja, represije i nepoštivanja ljudskih prava)“ (Horvat, 2010: 40).

Kako što kaže Habermas (2016) „misaoni horizonti se sužavaju kada u ponudi nema alternativnih razmišljanja“. Kozmopolitska Europa o kojoj govore Beck i Grande primjer je alternativnog mišljenja o mogućem scenariju razvoja Europe/europeizacije. Kozmopolitska Europa, kako je oni opisuju, Europa je različitosti i integracije. To ne bi trebala biti, Europa, smatraju, čija se politika određuje prema načelima i zahtjevima nacionalnih država, nego Europa zasnovana na kozmopolitskim zahtjevima međudržavne suradnje, međuljudske (kozmpolitske) solidarnosti te uvažavanja individualnih i kolektivnih specifičnosti (Beck i Grande, 2006). Pritom Beck i Grande ističu da je osnovni problem razvoja europskog kozmopolitskog projekta nacionalni nesporazum koji stvara različite političke blokade. Oni kažu da „[t]aj nacionalni nesporazum Europu i njezine članice iza fasade zajedničkog

djelovanja u konačnici upravo svojim uspjesima pretvara u oštre suparnike. Oni uzajamno dovode u pitanje svoj opstanak i vode takoreći međusobni 'rat' mirnim sredstvima integracije: ili Europa ili nacionalne države – treća je mogućnost [kozmpolitska Europa, op. Ž. J.] isključena“ (Beck i Grande, 2006: 17). Nadalje, oni smatraju da to što nacionalne politike isključuju kozmpolitske opcije utječe na percepciju procesa europeizacije kao prijetnje nacionalnom identitetu i nacionalnoj suverenosti pa kažu da se tamo „gdje se govori o „Europi“ budi praiskonski strah, zabravljaju ... vrata i postavljaju barikade – jer se u takvom načinu gledanja opstanak nacionalnih država stalno mora braniti i osiguravati od Europe“ (Beck i Grande, 2006: 17).

Beck i Grande (2006) smatraju da je prihvaćanje društvenih ambivalentnosti i nesigurnosti koje nameće svjetsko društvo rizika ključno za razvoj samokritične i kozmpolitske Europe. Vodeći se Beckovom (2001) koncepcijom refleksivne modernosti, moglo bi se reći da je prihvaćanje i reflektiranje načela višeznačnosti ključno za razvoj europske politike i Europe koja će prihvaćati različitosti i odgovornost za očuvanje vlastitih temeljnih vrijednosti, među kojima ljudska prava zauzimaju značajno mjesto. Pritom treba imati na umu, smatra Beck, samu „jezgru“ teorije refleksivne modernizacije koja “proizvodi fundamentalne potrese koji mogu ili kao protumoderna voditi vodu na mlin neonacionalizma i neofašizma (naime, kada većina u situaciji nestajanja sigurnosti priziva i poseže za novim-starim rigidnostima) ili se pak u suprotnoj krajnosti upotrijebiti za preformulaciju ciljeva i osnova zapadnih industrijskih društava“ (Beck, 2001: 23).

Moglo bi se reći da Beckova i Grandeova (2006) vizija kozmpolitske Europe predstavlja mogući način preformulacije ciljeva i osnova europskih nacionalnih država. Za Becka i Grande (2006) ona ujedno predstavlja ideju pravednijeg društva koje je moguće ostvariti ako se prizna europska imperijalna i kolonijalna prošlost te rasistička i ksenofobična sadašnjost. Još jedan od uvjeta koje je potrebno ostvariti za realizaciju europskog kozmpolitskog projekta je snažno civilno društvo (Beck i Grande, 2006). Civilno društvo Beck smatra potencijalom društvene promjene, odnosno potencijalnim subjektom pronalaženja političkog. Potencijalnim stoga, što i nepolitika, ili kako je on naziva „subpolitika“¹⁹ može biti subjekt potenciranja starih rigidnosti i podjela, a što je jasno vidljivo

¹⁹ Beck (2001) subpolitiku objašnjava kao oblikovanje društva odozdo. To znači da u oblikovanju društva sudjeluju i akteri izvan političkog ili korporatističkog sustava („grupe ljudi iste profesije i zanimanja, tehnička i ekonomska inteligencija u poduzećima, znanstvenim institutima, u upravi, stručnjaci, građanske inicijative, javnost itd.“) pri čemu pojedinci, zajedno sa socijalnim i kolektivnim akterima konkuriraju za moć oblikovanja političkog (Beck, 2001: 164).

u slučaju ksenofobičnih pokreta diljem Europe (jedan od najvidljivijih u razdoblju izbjegličkih tokova tijekom 2015. i 2016. godine je pokret Pegida²⁰).

Beck i Grande (2006: 199) smatraju da se „[europski kozmopolitski] projekt treba osloniti [na] (...) koaliciju države, nadnacionalnih aktera i civilnog društva“. Pritom autori napominju da je civilno društvo najslabiji akter u europskoj politici te da se stoga ideja kozmopolitske Europe čini kao utopija. Upravo zbog slabosti europskog civilnog društva te prevlasti strategija nacionalne države, kapitala i tehnokracije, autori ističu da je europski kozmopolitski projekt dosad ostvaren samo na deformiran način. Smatram da odgovori europskih politika na humanitarnu izbjegličku krizu, o kojima će se pisati više u idućem poglavlju, ukazuju na to da se europski projekt suočava s „fundamentalnim potresima“ koji proizlaze iz sukoba osnovnih načela jednoznačnosti i višeznačnosti prve i druge modernosti. Europa u svjetlu izbjegličke krize je Europa obilježena sukobima oko temeljnih društvenih vrijednosti, načina političkog djelovanja te resursa koji određuju ljudsku sigurnost. U nastavku poglavlja bit će riječ o Alexanderovim (2003, 2006, 2013, 2013a) koncepcijama civilne sfere i društvenoga zla za koje smatram da pružaju više mogućnosti za razumijevanje simboličkih konstrukcija opasnosti koje su nacionalne politike europskih država i politika EU-a koristile za legitimaciju političkih odluka o sekuritizaciji i zatvaranju europskih nacionalnih granica.

2. 2. 2. Civilna sfera i konstrukcija društvenoga zla prema Jeffreyu Alexanderu

Jeffrey Alexander razvija koncepciju civilne sfere i određuje ju kao „svijet vrijednosti i institucija koje istovremeno generiraju mogućnost društvene kritike i demokratske integracije“ (Alexander, 2006: 4). Ona, prema njegovu mišljenju, predstavlja ideal pravednijeg društva utemeljenog na osjećaju solidarnosti koji gajimo i prema ljudima koje ne poznajemo, ali koje poštujemo zbog načela, a ne zbog iskustva (Alexander, 2006). Ujedno, civilna sfera obećava svakoj osobi legalno, političko i kulturno bivanje (Alexander, 2013a). Pritom je bitno istaknuti da Alexander napominje važnost razlikovanja između apstraktnog i konkretnog, odnosno važnost razlikovanja između idealnog i stvarnog tipa civilnog društva. Alexander civilno društvo shvaća kao „sferu koja može biti analitički neovisna, empirijski diferencirana, i moralno univerzalnija u usporedbi s državom i tržištem kao i ostalim društvenim sferama“ (Alexander, 2006: 31). Stoga, smatra Alexander, civilno društvo treba

²⁰ Skraćenica od „Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes“, što bi u prijevodu značilo „Domoljubni Europljani protiv islamizacije zapadnog svijeta“. Radi se o antiislamskom pokretu koji je u listopadu 2014. godine u Dresdenu oformio Lutz Bachmann.

shvatiti kao sferu solidarnosti u kojoj se kulturno definira i do neke mjere institucionalizira određena vrsta univerzalizirajuće zajednice. Univerzalistička ambicija civilne sfere postavlja zahtjeve za uključivanjem i ispunjavanjem kolektivnih obveza uz istovremenu zaštitu individualne autonomije. Ti zahtjevi, prema Alexanderu, stoljećima pružaju mogućnosti za ostvarenje društvene pravde (Alexander, 2006: 34).

Nadalje, Alexander (2006) ističe da u stvarnom civilnom društvu mogućnosti za pravdu, odnosno mogućnosti ostvarenja proširene solidarnosti (s onima koje poznamo i ne poznamo), ovise i o moći koju necivilne sfere imaju nad univerzalističkim aspiracijama civilne sfere. Stanje civilne sfere, prema njegovu mišljenju, ukazuje na stupanj demokratskoga društvenoga života - stupanj slobode u ostvarivanju političkih, društvenih i kulturnih prava, prava na uključivanje i priznanje te na problem pravde sam po sebi. Promjene na političkoj i društvenoj sceni Europe od početka tisućljeća postupno su utjecale na ograničavanje mogućnosti ostvarenja proširene solidarnosti s imigrantima muslimanskog i arapskog podrijetla, kakvog je većina imigranata u izbjegličkim tokovima tijekom 2015. i 2016. godine. Rašireni osjećaji nesigurnosti prouzročeni intenziviranjem društvenih nejednakosti uslijed ekonomskih i gospodarskih promjena na europskoj i globalnoj razini, pospješili su širenje straha od „kulturno drugih“ koje je potaknuto od europskih nacionalističkih politika. To što se konstrukcija nacionalnog identiteta u europskim državama-nacijama u velikoj mjeri oslanja za kršćanski identitet, dodatno utječe na prikazivanje imigranata muslimanskog i arapskog podrijetla kao egzistencijalne prijetnje. Ako se to dovede u vezu s materijalnim i kulturnim obilježjima Europe, koja su opisana u prvom dijelu rada, može se zaključiti da su mogućnosti za ostvarenje političkih i kulturnih prava izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata, ozbiljno ugrožene. Jačanje političke moći šovinističkih stranaka (kao što su Švicarska narodna stranka, Alternativa za Njemačku, Slobodarska stranka Austrije, Danska narodna stranka, Nezavisna stranka Ujedinjenog Kraljevstva, Nacionalna fronta u Francuskoj, Fidesz – Mađarski građanski savez) diljem Europe, po mom mišljenju, iznova postavlja zahtjev za ozbiljnim promišljanjem mogućnosti novih oblika političkog djelovanja u prevladavajućem neoliberalnom sustavu.

Analizirati stupanj demokratičnosti nekog društva, prema Alexanderovoj (2006) koncepciji civilne sfere, znači analizirati binaran diskurs civilnog društva koji sadrži demokratski i antidemokratski kôd. Prema Alexanderu (2003) binarni diskurs civilnog društva pojavljuje se na tri razine – razini motiva, odnosa i institucija. Motivi se pripisuju političkim akterima u skladu s pitanjem koje je, kako navodi Alexander (2006: 57), imanentno u građanskom demokratskom životu – „koje vrste ljudi su nužne da se oforme održive demokracije?“ Prema Alexanderu, društveni odnosi se konceptualiziraju kao legitimni i

nelegitimni u skladu s odgovorom na pitanje - kako se ljudi s građanskim i negrađanskim karakteristikama međusobno slažu? Binarni diskurs na razini institucija je, prema Alexanderu, kategoriziran u odnosu na pitanje – koje vrste organizacija će formirati različiti ljudi (građani i negrađani) u međusobnim odnosima? Prema Alexanderu, ako je društvena grupa (primjerice izbjeglice), konstituirana prema diskursu slobode, njoj se moraju priznati i društvena prava. No, ako se grupi pripisuju antigrađanske osobine dolazi do „nužnosti“ da se takvim osobama uskrate prava i zakonska zaštita (Alexanderu, 2006). Ovi navodi odražavaju način na koji se legitimira uskraćivanje zaštite izbjeglicama u humanitarnoj krizi o kojoj je riječ u ovome radu – budući da su označeni prije svega kao prijetnja sigurnosti nacionalnih država, pa i Europe u cjelini, protiv izbjeglica (protiv njihova ulaska i protiv pružanja primjerene im zaštite) donose se različite mjere kojima se unutar, čini mi se, velikog dijela europske politike manipulira značenjem sigurnosti po ključu nacionalnih interesa. Stoga će u idućem poglavlju biti riječi o tome kako je „rat protiv terora“ utjecao na širenje straha od muslimanskih imigranata. Strah od „kulturno drugih“ je u razdoblju masovnih izbjegličkih tokova tijekom 2015. i 2016. godine pridonio legitimaciji političkih odluka koje onemogućuju ili ograničavaju punopravni ulazak izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata u civilne sfere europskih nacionalnih država.

Prije toga ipak treba nešto reći o pripadnosti civilnoj sferi. Pripadnost pojedinca civilnoj sferi, smatra Alexander (2013a), znači da ta osoba, bez obzira na status u drugim društvenim sferama, zaslužuje da se prema njoj odnosi s poštovanjem te da joj treba priznati osnovna ljudska prava. Pitanje koje Alexander postavlja i koje uvelike odražava situaciju izbjeglica u tekućoj humanitarnoj krizi jest - što ako osoba još nije ušla u civilnu sferu nego je na putu prema njoj? Drugo pitanje, jednako relevantno za položaj izbjeglica, jest – koji su preduvjeti za ostvarenje prava na uključenje u civilnu sferu? Odgovori na ta pitanja, prema Alexanderu (2006; 2013a), uvelike će ovisiti o stanju stvarnog civilnog društva i njegovoj mogućnosti utjecaja na ostale društvene sfere. Na stanje stvarnog civilnog društva utječu resursi i informacije iz drugih sfera - političkog života, ekonomskih i političkih institucija, obiteljskog i vjerskog života itd. U nastavku rada bit će više riječi o utjecaju koji političko djelovanje ima na civilno društvo i ostale društvene sfere, kao i o načinima na koje dio civilnog društva nastoji utjecati na političke odluke i javno mišljenje putem zagovaranja zaštite ljudskih prava.

Ono što je osobito bitno za razumijevanje djelovanja civilnog društva jest njegova subjektivna dimenzija - struktura osjećaja, odnosno simbolički kodovi koji su od ključne važnosti u konstrukciji osjećaja pripadnosti određenom društvu (Alexander, 2003, 2006, 2013a). Stoga Alexander (2003, 2006, 2013a) navodi da kad građani donose prosudbe o tome tko bi trebao biti uključen u civilnu sferu, a tko ostati izvan nje ili o tome tko je prijatelj, a tko

neprijatelj, oni se oslanjaju na sustavan i razrađen simbolički kôd (poželjna vs. nepoželjna obilježja, osobine itd.). Prema Alexanderu (2006) pripadnici nacionalnih zajednica vjeruju da je svijet (prije svega njihova nacija) ispunjen ljudima koji ne zaslužuju slobodu i podršku zajednice jer ti ljudi nisu u stanju održati slobodu niti cijeliti pruženu im podršku. „Takve“ pojedince ili skupine pripadnici nacionalnih zajednica, ne žele uključiti u društvo niti im pružiti zaštitu jer ih ocjenjuju kao nedostojne, nemoralne ili necivilizirane (Alexander, 2006).

Alexander unutar svoje teorije civilne sfere ističe važnost javnog mišljenja te navodi da ono „artikulira kulturnu strukturu civilnog društva, definiranjem demokratskih i antidemokratskih mišljenja, javnosti, reprezentativnih figura, i regulativnih institucija“ (Alexander (2006: 72). Nadalje, on navodi da su sredinom prvog desetljeća 21. stoljeća, ankete širom Europe izvještavale kako većina europskog stanovništva smatra da su njihove zemlje dosegle granicu kulturne ili etničke različitosti. Ispitanici koji izražavaju takve stavove kao problem su naveli previše poštivanja islamskih razlika, a ne antimuslimansku diskriminaciju i društvene nejednakosti (Alexander, 2013a). Za razumijevanje utjecaja koji takvi stavovi imaju na položaj izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata u civilnim sferama europskih nacionalnih država, čini mi se prikladnim osvrnuti na Alexanderovu teorijsku koncepciju društvenoga zla (2003, 2006, 2013, 2013a).

Alexanderovo je mišljenje da se bez određenja društvenoga zla ne može odrediti ni društveno dobro. U knjizi *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*“ Alexander analizira konstrukciju Holokausta kao društvenoga zla. Prema njemu, depersonalizirano izvještavanje o Hitlerovom režimu u 1930-im godinama onemogućilo je pravovremenu konstrukciju nacističkog nasilja nad Židovima kao zla koje je svjetska javnost trebala osuditi i na njega reagirati. Kako navodi, da bi se javnost solidarizirala s patnjom drugih ljudi, odnosno da bi i sama bila traumatizirana traumom drugih, potrebni su simboličko proširenje i psihološka identifikacija (Alexander, 2003). Za vrijeme Drugog svjetskog rata, odnosno za vrijeme sustavnih i masovnih ubojstava Židova i ostalih nepodobnih, simboličko proširenje i psihološka identifikacija sa žrtvama nacizma se nije dogodila te je osuda i reakcija svjetske javnosti i svjetske politike uslijedila prekasno (Alexander, 2003).

Promjene na političkoj sceni Europe u vidu sve većeg odmicanja od načela kozmopolitizma i zahtjeva za zaštitom ljudskih prava i sloboda, koje se događaju od početka 21. stoljeća, intenzivirane su tijekom izbjegličkih tokova u 2015. i 2016. godini. Iako civilne (ljudskopravaške) organizacije diljem Europe reagiraju na masovna kršenja ljudskih prava izbjeglica, smatram da je zbog politike europskih nacionalnih država onemogućeno šire solidariziranje europske javnosti s patnjom izbjeglica, a zbog čega izostaje i pravovaljana

reakcija na isto. U objašnjavanju kulturnog prikaza Židova u prvoj polovici 20. stoljeća, Alexander polazi od „materijalne baze“, odnosno od pitanja – „tko kontrolira sredstva proizvodnje simboličkoga“ (Alexander, 2003: 32)? Snažna je nacistička propaganda Židove prikazivala kao neprijatelja i globalnu prijetnju. Početkom 21. stoljeća, sve učestaliji negativan prikaz izbjeglica i imigranata, čini se, ponajviše utječu politička previranja unutar europskih nacionalnih politika. Potvrđuju to primjeri jačanja nacionalističkog diskursa, ograničavanja slobode medija, slobode izražavanja i opstrukcije civilnog društva, o kojima će biti više riječ u nastavku rada.

Osim odgovora na pitanje, „tko kontrolira sredstva proizvodnje simboličkoga?“, Alexander smatra da je važno odrediti stupnjeve zla jer su oni povezani s odgovornošću, kažnjavanjem, oporavkom i mjerama za uklanjanje zla u budućnosti (Alexander, 2003: 33). S time u vezi upada u oči da su europski političari nerijetko izbjegličke tokove u 2015. godini predstavljali kao sigurnosnu opasnost nakon čega su uslijedile hitne mjere sekuritizacije granica, a u konačnici i njihovo zatvaranje za većinu izbjeglica. Nasuprot tome, pripadnici civilnoga društva upravo su te mjere okarakterizirali kao prijetnju sigurnosti izbjeglica. Njihov je utjecaj, međutim, u odnosu na onaj politički znatno manjeg dometa pa stoga i manje uspješan. Nakon što odgovora na pitanja koji kodovi, koliko zlo i tko kontrolira sredstva simboličke konstrukcije dobra i zla, posljednja pitanja koja navodi Alexander (2003) su – što ili tko je zapravo zlo, tko je odgovoran za njega, tko su žrtve, koji su neposredni i dugoročni rezultati traumatičnih akcija te što se može učiniti putem sanacija ili prevencije? Na navedena pitanja u radu će se djelomično odgovoriti jer će tek temeljite analize diskursa izbjegličke krize rasvijetliti na koji način se u humanitarnoj izbjegličkoj krizi povezuju, kako to navodi Perkowska (2016), diskursi i prakse humanitarizma, sigurnosti i ljudskih prava, a što je izuzetno bitno za kvalitetu odgovora na prethodno postavljena pitanja.

Za kraj pregleda Alexanderovih teorijskih koncepcija smatram bitnim navesti da Alexander (2006) ističe da je civilno društvo projekt koji se ne može u potpunosti ostvariti jer je, kao dio svakodnevnog društvenoga sustava, fragmentiran i obilježen stalnim proturječnostima koje proizlaze iz podjela na rase, religije, rod, klasu, a koje su u suprotnosti s idealom šire društvene solidarnosti. Ideal solidarnog i kulturno različitog društva pronalazimo, dakle i kod Becka i Grande (2006) i kod Alexandera (2006). Pritom svi civilno društvo navode kao najvažnijeg društvenoga aktera za ostvarivanje tog ideala. To me potaknulo na razmišljanje o pravednom društvu u trenutku kad je Europa bila suočena s izbjegličkom krizom. Nametnulo mi se pitanje na koje načine je moguće stvarati pravednije društvo, društvo koje njeguje individualna prava i kulturne specifičnosti grupa? U ovome radu ipak neću pokušati odgovoriti na to pitanje nego ću nastojati pridonijeti razumijevanju

odgovora europske politike i dijela civilnog društva na izbjegličke tokove u Europu u 2015. i početkom 2016. godine. U idućem poglavlju izdvojit ću dva uzročnika intenziviranja svjetske izbjegličke krize - rat u Siriji i posljedice „rata protiv terora“. Nakon toga iznijet ću neke od osnovnih podataka o humanitarnoj izbjegličkoj krizi tijekom 2015. i prve polovine 2016. godine, nakon čega ću iznijeti argumente zašto odgovor europske politike otežava primjerenu zaštitu izbjeglica.

3. Svjetska izbjeglička kriza – neki uzroci i posljedice

Brojka od oko 40 milijuna izbjeglica nakon Drugog svjetskog rata se do 2016. godine povećala na preko 60 milijuna izbjeglica diljem svijeta (Human Rights Watch, 2016). Podatci koje sam do sada navela potkrepljuju navode istraživača Instituta za migracije i narodnosti (IMIN, 2016) prema kojima je na trenutnu izbjegličku krizu opravdanije gledati kao na prolongiranu krizu nego na kratkotrajan fenomen, kao što riječ kriza implicira. Međutim, potrebno je napomenuti da se posljednjih godina problem izbjeglištva na svjetskoj razini znatno intenzivirao (Baričević, 2015; IMIN, 2016; Human Rights Watch, 2016), a vodeća područja iz kojih dolazi najveći broj izbjeglica²¹ su Sirija, Afganistan i Irak (Baričević, 2015; Amnesty International, 2015; IMIN, 2016; Human Rights Watch, 2016).

Različiti autori navode da tekuća izbjeglička kriza datira iz 2011. godine - godine početka „Arapskog proljeća“ (IMIN, 2016; Tadić, Dragović i Tadić, 2016; Baričević, 2016). Baev (2011, prema Zgurić, 2014) definira Arapsko proljeće kao masovne proteste ili neoružane ustanke koji su, s ciljem mijenjanja postojećih poludemokratskih/kvazidemokratski režima, obuhvatili arapski svijet od Maroka do Bahreina. Bez obzira na stvarni početak izbjegličke krize, kao i činjenicu da su izvaneuropska područja²² njome najviše opterećena, u široj europskoj javnosti sintagma „izbjeglička kriza“ intenzivirano se počela koristiti u 2015. godini kada je u Europi zabilježen najveći priljev izbjeglica nakon Drugog svjetskog rata.

²¹ Istraživači Instituta za migracije i narodnosti (IMIN, 2016: 1) ističu da je „[u]natoč diverzificiranosti migracijskih tokova kojima 'ljudi u pokretu' dolaze iz devastiranih ratnih područja, obilježenih političkom i ekonomskom nestabilnošću, korektnije ih je i točnije nazivati izbjeglicama nego migrantima. No oni su prije svega nedobrovoljni, prinudni, a najčešće – prisilni migranti. U prisilne migrante ubrajaju se, između ostalih, tražitelji zaštite i utočišta (azila), tj. izbjeglice u sociološkom smislu, kao što to zasigurno jesu osobe koje dolaze iz kriznih žarišta u svijetu – primjerice iz središnje Afrike, središnje Azije i Bliskog istoka“.

²² Istraživači Instituta za migracije i narodnosti (UNHCR, 2015, prema IMIN, 2016: 2) navode da „86% izbjeglica ostaje u susjednim zemljama, uglavnom u pograničnim područjima. Zbog skupih i opasnih putovanja krijumčarskim rutama većina ih ne može dalje migrirati u Europu ni drugamo. Stoga se najveći i najnaseljeniji izbjeglički kampovi u svijetu nalaze na području Afrike i Azije. (...) Dok u ukupnoj raspodjeli izbjeglica u svijetu Azija sudjeluje s 45%, a Afrika s 30%, Europa i Sjeverna Amerika sudjeluju tek s 4%“.

Hoffmann (2016) navodi da je izbjeglička kriza popraćena i povećanim medijskim izvještavanjem o ovom problemu. Iako u svijetu danas postoje različita krizna žarišta²³ iz kojih ljudi bježe, rat u Siriji postavio je tu zemlju na vodeće svjetsko mjesto po broju izbjeglih. Stoga istraživači IMIN-a (2016) navode da je situacija u Siriji ključna za razumijevanje fenomena humanitarne izbjegličke krize.

3. 1. Sirija – nastavak oružanih sukoba i terora

Trenutnoj situaciji u Siriji prethodila su desetljeća političke nestabilnosti bliskoistočne regije i srednje Azije, još od početka rata u Afganistanu (Tatalović i Malnar, 2015; Freeman, 2015; Bauman, 2015; IMIN, 2016). Achiume (2015) navodi da je konflikt u Siriji započeo u ožujku 2011. godine kada su sirijske sigurnosne vojske nasilno odgovorile na mirni, prodemokratski i antivladin prosvjed (koji je bio dio Arapskog proljeća) u gradu Dar'aa. Autor navodi da su se demonstracije od tada proširile cijelom Sirijom, kao i nasilni odgovori od strane režima predsjednika Bashar al-Assada. Konfliktna situacije se intenzivno pogoršava narednih godina te se tijekom 2014.²⁴ godine razvija u građanski rat između pristaša režima (regularna sirijska vojska) i pobunjenika (Slobodna vojske Sirije) (IMIN, 2016). Situacija se dodatno zakomplicirala sukobima Kurdske vojske s Vladinim snagama na sjeveru Sirije i Iraka, a tijekom 2014. godine vojska takozvane Islamske države Iraka i Levanta (ISIL) umiješala se u rat i vrlo brzo osvojila velike dijelove teritorija zapadnog Iraka te istočne i središnje Sirije (IMIN, 2016). Od 2013. do 2015. godine broj izbjeglica iz Sirije naglo se povećao te da je do kolovoza 2015. godine iznosio preko 4 milijuna izbjeglih (Achiume, 2015). Do rujna 2016. godine broj raseljene sirijske populacije izvan Sirije iznosio je gotovo 4, 8 milijuna ljudi (UNHCR, 2016d). Achiume (2015) ističe da je Sirija dugi niz godina bila jedna od vodećih zemalja koje su primale izbjeglice, ali da je zbog ratnog nasilja većina raseljene populacije pribjegli u susjedne zemlje, posebno Libanon, Tursku, Jordan, Irak te u manjoj mjeri Egipat. Prema podacima UNHCR-a (2016d), ove zemlje primile su oko 90% svih sirijskih izbjeglica²⁵.

²³ Kao glavna krizna žarišta različiti autori navode područja Sirije, Libije, Afganistana, Iraka, Somalije, Sudana, Demokratske Republike Kongo i Eritreje (Brian i Lacko, 2016; Bundy, 2016).

²⁴ Tadić, Dragović i Tadić (2016) navode da je otvoreni rat u Siriji započeo već u srpnju 2011. kada je konstituirana Slobodna sirijska vojska.

²⁵ Prema zabilježenom broju sirijskih izbjeglica u svibnju 2016. godine u Turskoj se nalazilo 2 743 497 izbjeglica, u Libanonu 1 048 275, u Jordanu 655 217, Iraku 247 339 i Egipatu 117 702 izbjeglih (UNHCR, 2016c).

Achiume (2015) smatra da sudjelovanje stranih država u oružanom sukobu (SAD, Rusija, Iran, Saudijska Arabija i druge zemlje) dodatno otežavaju situaciju u Siriji. Andonov, Mikac i Mamić navode da se Rusija i Iran ističu kao značajnije zemlje s kojima vladajući režim u Siriji ima uspostavljene partnerske vanjskopolitičke odnose te razvijenu gospodarsku i vojnu suradnju, „dok su mu očigledni suparnici, protivnici, čak i neprijatelji, Izrael, Saudijska Arabija, Sjedinjene Američke Države te u posljednje vrijeme Turska“ (Andonov, Mikac i Mamić, 2014: 44). Autori navode da Sirija danas prolazi sličnu sudbinu kao i Afganistan koji je od 1979. godine bio bojno polje za političko eksperimentiranje, odmjeravanje snaga suprotstavljenih regionalnih sila, kao i ideološke borbe globalnih sila SAD-a i Sovjetskog Saveza.

Freeman (2015) smatra da je nakon 2011. godine, američka politika²⁶ pospješila konflikte u Siriji i Iraku koji nastavljaju imati ogromne posljedice za regiju, među kojima je inkubacija Da'asha (takozvane Islamske države), destabilizacija EU-a preplavljanjem izbjeglica te ponovno pojavljivanje ruskih snaga na Bliskom istoku. Autor ističe da će se izbjeglički tokovi iz Sirije nastaviti sve dok bilo koja od strana u Siriji nastavi voditi trenutnu politiku „borba do posljednjeg Sirijca“ Freeman (2015). Slučaj Sirije ukazuje na opravdanost navoda Jenkinsa i Schmeidl (1995) prema kojima se uzroci svjetske izbjegličke krize među ostalim (građanski i međunarodni ratovi, državna represija) trebaju tražiti u promjenama u međunarodnoj politici kao i strukturi međunarodne nejednakosti. Autori navode da su najveće izbjegličke krize bile posljedica intervencija supersila koje su produbljivale nasilje i često vodile međunarodnim ratovima²⁷.

„Rat protiv terora“ i tijekom 2015. i 2016. godine nastavlja biti primjer intervencije supersila izvan vlastitog teritorija. Ne samo da se njime opravdava rat u službi mira, što je samo po sebi paradoks, već se njime opravdava ubijanje tisuća civila, kao i prisilni izgon milijuna ljudi koji zbog posljedica ovog i ostalih ratova, život moraju spašavati daleko od svojih domova. Kako to navodi Freeman (2015), osim što je „rat protiv terora“ osnažio i ubrzao razvoj terorističkih skupina, on je označio i konstrukciju novog neprijatelja Zapada (Howell, 2006; Beck i Grande, 2006; Alexander, 2013a; Freeman, 2015). Ne ulazeći u dublju

²⁶ Freemanu (2015) ističe da SAD već gotovo par desetljeća pomaže i podržava lažne „mirovne procese“ i institucionalizaciju nepodnošljive nepravde za Arape „Svete zemlje“. On također navodi da je američka politika nakon 2001. („rat protiv terora“) utjecala na razvoj suvremenog Afganistana kao katastrofe ljudskih prava, kampa za terorističke grupe i poprište droge. Nadalje, destabilizacija Iraka od strane SAD u 2003. (zbog krive obavještajne procjene o postojanju oružja za masovno uništenje (Prodan, 2015)), potaknula je, prema Freemanu (2015) religijske ekstremističke pokrete koji su donijeli patnju milijunima ljudi tjerajući ih da potraže azil, prvo u susjednim zemljama, a potom i dalje.

²⁷ Na dan obilježavanja 25 godina od pada Berlinskog zida (9. 11. 2014. godine), bivši vođa Sovjetskog Saveza Mihail Gorbačov je izjavio - "Svijet je na rubu novog Hladnog rata. Neki čak kažu da je već počeo. ". (Amnesty International, 2015d: 32).

analizu američkih i ruskih političkih odnosa (i jedni i drugi su deklarativno suprotstavljeni terorističkim skupinama ISIL-a) na području Sirije, kao ni u dublju analizu dosadašnjih posljedica „rata protiv terora“, u idućem potpoglavlju navest ću neke značajke tog poznatog termina koji je utjecao ne samo na povezivanje izbjeglica (i ostalih politički nepodobnih skupina) s teroristima već i na nevoljkost za šire solidariziranje s izbjeglicama.

3.2. „Rat protiv terora“ – rat protiv „drugih“

Howell (2006) navodi da je termin „rat protiv terora“ skovao George W. Bush nakon napada 11. rujna 2001. godine u SAD-u. Prema njegovu tumačenju taj termin označava kompleksan niz značenja i funkcija koje ga čine izuzetno prilagodljivim i moćnim sredstvom za voditelje različitih politika. Howell (2006) koristi ovaj termin kako bi ukazao na sljedeće: (1) mobilizirajući diskurs kojeg koriste svjetski i nacionalni lideri u ostvarivanju vojnih i političkih ciljeva; (2) izraz polarizirajuće vizije svijeta kojom se modernost postavlja nasuprot nazadnosti, civilizacija nasuprot barbarizmu, a sloboda opresiji; (3) militaristički sadržaj koji se koristi za opravdanje preventivnih vojnih intervencija; (4) globalno političko prestrojavanje koje stvara nove saveze i podjele među državama, konstrukciju novih prijatelja i neprijatelja te (5) novi set institucija i političkih aranžmana, najzornije prikazanih u uskom ispreplitanju razvoja i sigurnosti.

Sve navedene točke bilo bi zanimljivo analizirati u kontekstu rata u Siriji, no za potrebe ovog rada relevantnima se čine prva, druga i peta točka jer omogućuju pojašnjenje posljedica koje za izbjeglice ima simbolički proces povezivanja tema kao što su terorizam, imigranti (izbjeglice), sigurnost i identitet. Kako to navodi Alexander (2013a), diskurs civilnog društva je binaran, on suprotstavlja demokratska dobra antidemokratskim zlima. Događaji 11. rujna 2001. godine osnažili su i proširili reakcije protiv multikulturalizma te su se izrazi gnušanja i neprijateljstva proširili (iako neravnomojerno) u europskoj masovnoj kulturi (Alexander, 2013a). Kulturni zaokret protiv islama diljem Europe je „onečistio“ javne prakse i mjesta islama²⁸ tako što ih je prevodio u negativne kategorije civilnog diskursa (Alexander, 2013a). Kao neke od njegovih posljedica, Alexander (2013a) navodi izglasavanje zabrane minareta u Švicarskoj 2009. godine na referendumu (Gole, 2011, prema Alexander, 2013a), napad danskih karikaturista na proroka Allaha u kojem ga prikazuju kao uskogrudnog tiranina, lakrdijaša i lopova (Hedetoft, 2010, prema Alexander, 2013a), zabranu nošenja tradicionalnih marama u javnim školama u Francuskoj 2011. godine, itd. Islamske prakse i

²⁸ Kao neke od primjera „onečišćivanja“, Alexander (2013a) navodi postavljanje svinjske glave ispred džamije, prolijevanje svinjske krvi i urina na vrata te ispisivanje grafita po zidovima džamije.

mjesta su konstruirana kao opasno anticivilna pa je samim tim i prisutnost muslimana prikazana kao prijetnja europskoj demokraciji (Alexander, 2013a).

Alexander (2013a) smatra da je zbog raširenog straha od muslimanskih imigracija u Europskoj uniji ugrožena neovisnost civilne sfere. Osjećaj ugroženosti utjecao je na donošenje novih restriktivnih zakonskih i političkih mjera te je imao utjecaja na europsku sigurnosnu politiku (Howell, 2006; Beck i Grande, 2006; Prodan, 2015). Prodan (2015) navodi da je Europska unija nakon napada u 2001. godini najvažniji američki partner u borbi protiv terorizma. On smatra da se EU i SAD razlikuju u protuterorističkim strategijama, ali da zadržavaju jednako viđenja terorizma (uz oružje za masovno uništenje) kao najveće opasnosti za globalnu sigurnost. Za razliku od SAD-a, koji zagovara stav da glavne opasnosti dolaze izvana²⁹, Europska unija je opasnosti uglavnom percipirala kao problem koji dolazi iznutra i iz njezinog susjedstva (Prodan, 2015). Prodan (2015) smatra da su prekretnicu u tom viđenju obilježili teroristički napadi na Madrid 2004. i London 2005. godine što je utjecalo na daljnji odnos europske politike prema „novom” (islamskom) terorizmu. Howell (2006) ističe da su nakon napada u Londonu (7. 7. 2005. godine), europsko stanje obilježili antimuslimanski osjećaji i stavovi koji njeguju i hrane pojavu novog kulturnog rasizma koji se često krije pod parolom „rat protiv terorizma i kriminala“.

Prodan smatra da, iako se u Strategiji EU-a za suzbijanje terorizma navodi da „države članice imaju vodeću ulogu u prevenciji radikalizacije i osiguravanju odgovora na teroristički napad“, do radikalizacije među ostalim dovode i strahovi utemeljeni na mitovima (primjerice navodi o islamizaciji Europe i o sukobu civilizacija) (The European Union Counter-Terrorism Strategy, 2005, prema Prodan, 2015: 645). Unatoč ulaganjima u protuterorističke strategije na europskom i američkom kontinentu, one nisu dovele do smanjenja terorizma već su dodatno potaknule širenje islamskog fundamentalizma i međunarodnog terorizma (Howell, 2006; Beck i Grande, 2006; Freeman, 2015; Tatalović i Malnar, 2015). Prethodne navode Beck i Grande opisuju kao paradoks rizika – „'ratom protiv terorizma' stvara se leglo terorizma (Beck i Grande, 2006: 270).

Prema Becku i Grandeu (2006), konstrukcija neprijatelja Zapada koja je u SAD-u omogućena nakon događaja 11. rujna, utjecala je na stvaranje globalne zajednice rizika na način da se sve države stavlja pred odluku „za“ ili „protiv“ zbog čega se iz temelja mijenja geopolitički krajolik. Autori navode da su europske integracije od samog početka favorizirale posebnu vanjskopolitičku i sigurnosnu političku konstelaciju – „ugroženost izvana od Sovjetskog saveza i njegovih saveznika s jedne strane te vojna zaštita od SAD-a s druge

²⁹ Tatalović i Malnar (2015) navode da su promjene u američkom sustava nacionalne sigurnosti utjecale na donošenje odluke o izgradnji 1200 kilometara duge i pet metara visoke ograde duž granice s Meksikom.

strane“ (Beck i Grande, 2006: 269)³⁰. Beck i Grande ističu da je nužno osamostaljivanje europske politike naspram SAD-a pri čemu smatraju da Europa treba graditi mostove prema Bliskom istoku te se na taj način postaviti kao alternativa „američkoj vojnoj politici mijenjanja svijeta“ (Beck i Grande, 2006: 227).

„Rat protiv terora“ je, kako navodi Howell (2006), utjecao na promjene u međunarodnoj okolini u sklopu koje je međunarodna pomoć izgrađena te u sklopu koje se dalje provodi. Howell (2006) smatra da su pojedina pitanja globalne sigurnosti te nacionalni geopolitički i ekonomski interesi SAD-a i određenih zapadnoeuropskih zemalja postali sve izraženiji pri čemu navodi da se konsolidiranje tog procesa provodi još od 1990-ih godina. Pomak u ideološkoj opravdanosti međunarodne pomoći očituje se u usklađivanju novih institucionalnih aranžmana s interesima vanjske politike i pitanjima sigurnosti (Howell, 2006). Prema Howellu (2006), spajanjem tema kao što su siromaštvo, otuđenost, globalna nesigurnost i teror, zapadni političari pronašli su novo opravdanje za međunarodnu pomoć koje se zasniva na obrani globalnog ekonomskog sustava prema interesima bogatih zemalja. Howell (2006) smatra da su političari na taj način opravdali značajnu financijsku pomoć koja je bila usmjerena prema strateškim zemljama (Afganistan, Irak, Pakistan, Indonezija, Filipini)³¹. Autor također navodi da je UN-ova integrativna misija pridonijela spajanju vojnih i humanitarnih pitanja s institucijama pod političkim vodstvom.

Još jedan od ishoda američkih protuterorističkih mjere koji navodi Howell (2006) je utjecanje na neprofitne grupe i organizacije koje su se protivile Bushovoj upravi. Prema autoru, zbog isprepletanja značenja u temama kao što su terorizam, Islam, izbjeglice i tražitelji azila, bilo koje zagovaračke akcije, društveni pokreti i organizacije oko pitanja pravde i vjerskih sloboda, automatski su postale sumnjive političkom vodstvu. Sukladno ovim navodima, Šimleša (2006) navodi da su ubrzo nakon napada 11. rujna, u SAD-u započeli medijski napadi koji su pripadnike alterglobalizacijskog pokreta povezivali s napadačima na tornjeve WTC-a i Pentagon. Slično kao i Howell (2006), Šimleša ističe da su se građanske slobode i tolerancija opasno pogoršali u SAD-u i drugdje u svijetu te da su političke izjave³²

³⁰ Za promišljanje o europskoj vanjskoj i unutarnjoj politici zanimljiv mi se čini sljedeći citat - „Stara je konstelacija rata okupila zapadnoeuropske države, nova svjetskopolitička konstelacija prijeteći razdiranjem EU“ (Beck i Grande, 2006: 269).

³¹ Zemlje OECD-a su između 1993. i 2003. čak deset puta (od 143 milijuna dolara na 1533 milijuna) uvećali pomoć za Afganistan. Velika Britanija je u 2003. i 2004. čak 209 milijuna funti usmjerila prema Iraku, dok je Bush velik dio porasta u inozemnoj pomoći nakon napada 11. 9. usmjerio na vojnu pomoć zemljama s pretežno muslimanskim stanovništvom, kao što su Pakistan, Filipini i Indonezija (Howell, 2006).

³² Neke od izjava koje autor navodi - „Američki pacifisti... su na strani budućih masovnih ubojstava Amerikanaca, oni su objektivno proteroristički, zli i lažljivi“ (izjava Martina Kellya u Washington Postu, prema Šimleša, 2006: 224); „Islam napada Zapad izvana, a alterglobalizacijski prosvjednici ga napadaju iznutra“ (izjava Silvia Berlusconi, prema Šimleša, 2006: 228).

koje bi do tjedan dana prije napada bile pretežno izvrgnute osudi, otada postale temelj ohrabrenja suludim postupcima Busheve vlade. Šimleša (2006) navodi da je politika SAD-a iskoristila događaje 11. rujna kako bi nametnula lažnu dilemu “slobodna trgovina ili terorizam”.

Teroristički napadi u Europi u 2015. i 2016. godini dodatno su pojačali povezivanje tema terorizma i izbjeglica. Howellove (2006) navode da europsko društvo (točnije, europska politika) profitira od rastuće ksenofobije i islamofobije koja se hrani strahom od terora možemo povezati s Baumanovim komentarima u 2016. godini. Prema Baumanu (2016), uzastopni teroristički postupci i strah najmoćniji su faktori koji objedinjuju članove Unije oko različitih pitanja – ulaganje sredstava u podizanje ograda i zidova na granicama, održavanje rastuće vojske sigurnosnih organa, kupnja i instalacija skupe špijunske opreme. Bauman (2016) smatra da ti postupci utječe ne samo na napadnuta mjesta, već i na druga mjesta u zemljama koje teroristi nemaju namjeru napasti. Kao činjenicu, u potpunosti suprotnoj Orbánovoj izjavi “[s]vi teroristi su imigranti”, Bauman (2016) navodi da su skoro svi teroristi koji su djelovali u Europi „uzgojeni“ u Europi. No, kako to navodi Alexander, „[b]ilo bi ohrabrujuće znati da 'poznavanje činjenica' zaista može mijenjati javnu percepciju“ (Alexander, 2005: 108). U nastavku rada bit će riječ o nekim činjenicama humanitarne izbjegličke krize tijekom 2015. i 2016. godine, koje opravdavaju dio „humanitarna“ u njezinom nazivu te pritom ukazuju na važnost zaštite prava izbjeglica i osiguranja sigurnih ruta prema europskim odredištima.

3. 3. Humanitarna izbjeglička kriza u Europi tijekom 2015. i 2016. godine

Više od milijun izbjeglica i ostalih prisilnih migranata prešlo je do 2016. godine Mediteransko more kako bi stigli u Europu (Brian i Laczko, 2016; IMIN, 2016). Sveukupni broj pomorskih dolazaka tijekom 2015. bio je preko 350% viši nego u 2014. godini³³ (Brian i Laczko, 2016), dok je u prva tri mjeseca 2016. godine, sveukupni broj dolazaka bio tri puta veći nego u istom periodu 2015. godine³⁴ (UNHCR, 2016b). Od početka 2016. do rujna 2016. godine, sveukupni broj izbjeglica i ostalih prisilnih migranata koji su ušli u Europu iznosio je 304 993 tisuća.

Glasnogovornik UNHCR-a, Adrian Edwards (2015) navodi sedam osnovnih razloga izbjegličkih tokova prema Europi: gubitak nade u skorašnji završetak sukoba, povećanje

³³ I preko 14 puta veći nego u 2011. godini (IOM, 2016; Frontex, 2015, prema Brian i Lacko, 2016).

³⁴ „Since the beginning of 2016, the total number of arrivals (194,838) is almost three times higher than the same period in 2015 (69,426)“ (UNHCR, 2016b: 1).

siromaštva i nemogućnost osiguranja osnovnih životnih uvjeta, ograničena mogućnost zapošljavanja, nedovoljna pomoć i zdravstvena zaštita,³⁵ prepreke da se obnovi izbjeglički status u Libanonu i Jordanu (npr. izbjeglice koje su došle u Libanon do 2014. godine moraju platiti 200 američkih dolara kako bi obnovile svoj izbjeglički status, a uz to od njih se traži da potpišu jamstvo da neće raditi), slabe obrazovne mogućnosti (oko 90 000 djece školskog uzrasta porijeklom iz Sirije 2015. godine nije imalo nikakvo formalno obrazovanje) te osjećaj životne nesigurnosti u Iraku. Kao jedan od dodatnih razloga Melissa Fleming (2015) u *Guardianu* navodi i prikazivanje Europe kao mjesta dobrodošlice na televiziji i medijima. Fleming (2015) navodi da su tijekom 2015. godine Sirijci unutar i izvan Sirije mogli u medijima pratiti priče o teškim putovanjima preko Mediterana i Balkana koja su završavala s dočecima dobrodošlice u Njemačkoj i Austriji. Fleming (2015) smatra da je ideja da bi mogli tražiti azil u zemljama koje nude kombinaciju sigurnosti, radne perspektive i obrazovanja za mnoge Sirijce izgledala kao pokušaj vrijedan opasnog i skupog putovanja posredstvom krijumčara (Fleming, 2015). Kao još jedan od razloga intenziviranja izbjegličkih tokova prema Europi tijekom 2015. godine, Fleming (2015) navodi bojazan mnogih sirijskih izbjeglica od zatvaranja europskih granica (što se u 2016. godini i dogodilo za većinu izbjeglica).

Prema podacima IOM-a,³⁶ najmanje 5400³⁷ migranata utopilo se tijekom 2015. godine na sveukupnoj svjetskoj razini, dok je u prvih pet mjeseci 2016. godine smrtno stradalo još najmanje 3100 osoba (Brian i Lacko, 2016). Od tog ukupnog broja smrtno stradalih tijekom 2015. godine, čak 3770 osoba se utopilo u Mediteranu zbog čega je na sveukupnoj globalnoj slici Mediteran označen kao najsmrtonosnija³⁸ migrantska ruta (Brian i Lacko, 2016).

Brian i Lacko (2016) navode da je u protekla dva desetljeća preko 60 000 imigranata izgubilo život ili nestalo na putu do željenog odredišta. Autori smatraju da bi broj poginulih bio značajno veći da nije bilo opsežnih akcija potrage i spašavanja u protekle dvije godine, pri

³⁵ „Postojeći međuagencijski plan za izbjeglice iz Sirije imao je samo 50% potrebnih sredstava za 2015. godinu – ili samo 2,1 milijardi USD u odnosu na očekivanih 4,3 milijarde USD – što je uzrokovalo smanjenje broja, količine i kvalitete obroka, a za svaku izbjeglicu je predviđeno nešto manje od pola dolara na dan za hranu i vodu“, (UNHCR, prema Tadić, Dragović i Tadić, 2016: 22).

³⁶ The International Organization for Migration - Međunarodna organizacije za migracije

³⁷ Brian i Lacko (2016) ističu da se radi o broju utemeljenoj na raspoloživim podacima no da je stvarni broj nepoznat s obzirom da velik broj smrtno stradalih nije registriran. Uz to navode da evidentiranje smrtnih slučajeva imigranata među kojima je i mnogo neprijavljenih, nije prioritet za većinu država diljem svijeta.

³⁸ Istraživači IMIN-a (2016) navode da se na Srednjomediteranskoj ruti u travnju 2015. u jednom danu utopilo osamsto migranata.

čemu ističu talijansku operaciju Mare nostrum³⁹ tijekom 2014. godine, zajedničke operacije Frontexa (Frontex Joint Operation) Triton i Posejdon, te nacionalne mornarice, obalne straže, trgovačke i druge brodove koji su pomogli u spašavanju života (European Parliament, 2015, prema Brian i Lacko, 2016). Istraživači IMIN-a (2016), ističu da je operacijom „Mare nostrum“ spašeno oko 150 000 izbjeglica na Mediteranu. Nakon što je nadležnost za nastavak operacije u listopadu 2014. godine preuzela Agencija za zaštitu vanjskih granica EU-a Frontex (akcije Posejdon i Triton), akcije su se nastavile provoditi, „ali primarno s ciljem patroliranja, kontrole odvratanja te vraćanja brodica na teritorij polazišta – obale Sjeverne Afrike“ (IMIN, 2016: 4). Istraživači IMIN-a (2016) smatraju da je ova promjena rezultirala povećanjem nesigurnosti prelaska, povećanjem cijena krijumčarenja te smanjivanjem migracijskih tokova na Srednjomediteranskoj ruti (iz Sjeverne Afrika preko Lampeduse do Malte i Italije). Istraživači smatraju da su te promjene utjecale na preusmjeravanje migracijskog toka na Istočnomediteransku rutu (od Turske do grčkih otoka u Egejskom moru) koja se nastavljala na Balkansku rutu te od nje do država obuhvaćenih Schengenskim sustavom (slika 1) (IMIN, 2016).

Slika 1 Smjerovi kretanja izbjeglica i drugih prisilnih migranata Istočnomediteranskom i Balkanskom rutom

Izvor: IMIN (2016: 4)

³⁹ Ovu operaciju provodila je talijanska obalna straža od listopada 2013. do listopada 2014. (IMIN, 2016).

Srednjomediteranskom rutom tijekom 2015. godine dolazili su uglavnom Eritrejci, Nigerijci i drugi afrički migranti iz istočne i zapadne Afrike⁴⁰, dok su Istočnomediteranskom rutom najviše dolazile izbjeglice i ostali prisilni migranti iz Sirije, Iraka i Afganistana. Istraživači IMIN-a (2016: 4) navode da razloge skretanja tokova prisilnih migracija primarno treba tražiti u posljedicama politike Europske unije, „koja već niz godina radi na jačanju prije svega sigurnosnih aspekata zaštite vanjskih granica od neregularnih migracija“. Nakon zatvaranja Mađarske granice, Hrvatska je u rujnu 2015. godine postala dijelom Balkanske rute (IMIN, 2015). Hrvatska je ponajviše imala ulogu tranzitne zemlje, a prelasci većeg broja ljudi kroz njezino područje trajali su sve do zatvaranja Balkanske rute 8. ožujka 2016. (Inicijativa Dobrodošli, 2016).

Jedna od stravičnih činjenica humanitarne krize su djeca i maloljetnici bez pratnje (Župarić-Ilijć i Mlinarić, 2016; UNICEF, 2016a) koji se suočavaju s beskućništvom, nasiljem i otmicama (UNICEF, 2016a; Townsed, 2016). Prema podacima UNICEF-a (2016a), djeca predstavljaju sve veći udio izbjegličke populacije koja traži zaštitu izvan svoje zemlje podrijetla. Trećina svjetske populacije su djeca, ali čak polovina njih su djeca izbjeglice (UNICEF, 2016a). UNICEF (2016a) navodi da je od 28 milijuna djece koja su raseljena iz svojih domova zbog nasilja i sukoba, 10 milijuna djece su izbjeglice, 1 milijun čine djeca tražitelji azila čiji status još nije određen, a oko 17 milijuna djece je raseljeno unutar vlastite zemlje. U 2015. godini, od sveukupnog broja djece koja su bila pod zaštitom UNHCR-a, oko 45% njih je bilo iz Sirije i Afganistana (UNICEF, 2016a). Djeci bez pratnje najviše prijete opasnost od iskorištavanja i zlostavljanja, što uključuje i nasilje krijumčara i trgovaca ljudima nad njima (UNICEF, 2016a). To potvrđuju i navodi Townseda (2016) koji, pozivajući se na podatke Europola (policijske i obavještajne agenciju Europske unije), ističe da je najmanje 10000 izbjegličke djece bez pratnje roditelja ili skrbnika nestalo nakon dolaska u Europu. Na tisuće maloljetnika je nestalo nakon što su registrirani u državnim tijelima, a za mnoge od njih se strahuje da su upali u mrežu trgovine ljudima (Townseda, 2016).

U razdoblju humanitarne izbjegličke krize tijekom 2015. i početkom 2016. godine doneseno je niz različitih mjera i pravilnika od strane EU-a u cilju „ovladavanja“ problemom intenzivnih imigracija na europskom teritoriju (Baričević, 2015). Na jednom od održanih

⁴⁰ Od ukupnog broja smrtno stradalih u 2015., Brian i Lacko (2016) navode da ih je najviše stradalo iz Afrike s obzirom da se afrički imigranti više koriste visoko rizičnom Srednjomediteranskom rutom. Autori navode da je u Mediteranu više od 1 500 žrtava u 2015. bilo iz subsaharske Afrike (42%) (za više od 1000 stradalih se ne može utvrditi podrijetlo iako je vjerojatno većina iz subsaharske Afrike) dok je oko 850 migranata s Bliskog istoka i južne Azije nestalo uglavnom u Egejskom moru.

okruglih stolova na temu izbjegličke krize u sklopu Dana sociologije⁴¹, Julija Kranjec iz Centra za mirovne studije istaknula je da redovite promjene pravilnika vezanih za pravo na azil otežavaju adekvatnu reakciju na njih, a time se otežava i mogućnost utjecaja na nacionalnu i europsku politiku prema izbjeglicama. Primjerena analiza odgovora EU-a i pojedinih zemalja članica na humanitarnu izbjegličku zahtijevala bi i detaljno proučavanje niza propisa i dokumenata, ali to je zasebna tema i neće biti predmet ovoga rada. U nastavku rada navest ću mišljenja različitih autora i neke od podataka različitih analiza prema kojima se opći odgovor europskih politika na humanitarnu izbjegličku krizu može ocijeniti nedostatnim i u suprotnosti s deklariranim vrijednostima EU-a, a koji se odnose na poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, vladavina prava i demokracije, jednakost, transparentnost i na solidarnost (Prodan, 2015; IMIN, 2016).

4. Odgovor EU-a, pojedinih zemalja članica i dijela civilnog društva na izbjegličku krizu tijekom 2015. i početkom 2016. godine

U svim člancima i izvješćima koje sam pročitala na temu izbjegličke krize, izražena je kritika prema odgovoru Europske unije na jačanje izbjegličkih kretanja u Europi tijekom 2015. (i 2016.) godine (Bauman, 2015, 2016; Baričević, 2015; Tatalović i Malnar, 2015; Žagar, 2015; Amnesty International 2015, 2015a, 2016, 2016a; Brian i Laczko, 2016; Bundy, 2016; Costello, 2016; Council of Europe, 2016; Human Rights Watch, 2016; Šošić, 2016, 2016a, 2016b, 2016c; Miltner, 2016; Stavropoulou, 2016; IMIN, 2016; Mađarević, 2016; Tadić, Dragović i Tadić, 2016). Pojedini autori (Mađarević, 2016; Tadić, Dragović i Tadić, 2016) u svojoj kritici naglašavaju nedostatnu sigurnosnu zaštitu europskih nacionalnih država, ali većina ipak naglašava manjak političke volje za zaštitu izbjeglica (Bauman, 2015, 2016; Baričević, 2015; Tatalović i Malnar, 2015; Žagar, 2015; Amnesty International 2015, 2015a, 2016, 2016a, 2016b, 2016c; Brian i Laczko, 2016; Bundy, 2016; Costello, 2016; Council of Europe, 2016; Human Rights Watch, 2016; Šošić, 2016, 2016a, 2016b, 2016c; Miltner, 2016; Stavropoulou, 2016; IMIN, 2016).

Baričević smatra da je Europska Unija pojačana izbjeglička kretanja dočekala s neriješenim sustavom podjele odgovornosti i neuspjehom u suradnji na području izgradnje zajedničkog sustava azila (Baričević, 2015). Odgovor sveukupne europske politike na

⁴¹ Projekt u organizaciji Kluba studenata i studentica sociologije „Antifjaka“ na temu „Izbjeglička kriza“ održan je u Zadru, u razdoblju od 2. 12. – 12. 12. 2015. godine.

izbjegličku krizu, autorica komentira kao „stara rješenja za narasle probleme“, s tim da navodi kako se ni stara rješenja u proteklim godinama nisu pokazala kao uspješna (Baričević, 2016: 8). U travnju 2015. godine, na europskoj je razini donesen Akcijski plan od deset točaka kojim se predviđa „suradnja članica u spašavanju migranata na moru, borbi protiv krijumčarenja, jačanju kontrole vanjskih granica i osnaživanju napora u registraciji migranata koji ulaze u EU, pomoći Italiji i Grčkoj u procesuiranju azilnih zahtjeva, osmišljavanju mehanizama podjele odgovornosti za izbjeglice koje se nalaze u tim zemljama (premještanje) kao i onih izvan Unije (preseljenje), jačanju politika povratka migranata u zemlje porijekla te suradnja s trećim državama u kontroli migracija i zaštiti izbjeglica“ (Europska komisija 2015, prema Baričević, 2015: 8). Prema smjernicama tog plana, Europska komisija je u svibnju donijela Europski migracijski program koji sadrži nekoliko hitnih preporuka za rješavanje krize te niz dugoročnijih smjernica za europsku migracijsku politiku i politiku azila (Baričević, 2015; IMIN, 2016).

Istraživači IMIN-a, kao i Baričević (2015), smatraju da je u Migracijskom programu prevladala sigurnosna dimenzija migracija nad zaštitom izbjeglica te da većina predloženih mjera nije uključivala prijedloge⁴² koji bi omogućili sigurniji i lakši dolazak izbjeglica na europsko tlo. Među temeljne ciljeve Programa postavljeno je reduciranje motiva i poticaja iregularnih kretanja, a mjere kojima bi se to trebalo postići odnose se na sprječavanje migracijskih kretanja u zemljama porijekla, borbu protiv krijumčarenja i trgovanja ljudima te jačanje politika povratka (Baričević). Baričević (2015) ističe da dosadašnje politike, kao ni cjelokupni europski migracijski okvir, nisu urodile značajnijim rezultatima te da se sprječavanje iregularnih migracija iz zemalja porijekla pokazala kao posebno neuspješna solucija. Politike suzbijanja krijumčarenja u Europskoj uniji i ostali autori (Blus, 2013; Tadić, Dragović, i Tadić, 2016; IMIN, 2016; Crépeau, 2016; Stavropoulou, 2016; Costello, 2016) komentiraju kao neuspješne te ističu da s jačanjem kontrola i politika borbe protiv krijumčarenja⁴³ raste i cijena putovanja, odnosno rizik za ljudsku sigurnost. Kao posebno problematičnu odluku, Baričević (2016) ističe uporabu vojne sile, odnosno odluku o uništavanju plovila za prijevoz imigranata.

⁴² Kao što su uspostava „sigurnih koridora dolaska i ulaska, sustav humanitarnih viza, liberalizaciju sustava 'klasičnih' viza, lakše spajanje obitelji, upotrebu eksteritorijalnog određenja izbjegličkog statusa pa potom relokaciju na tlo EU-a, mjere legalizacije (reguliranja) statusa u državama članicama ili druge moguće mjere koje bi dolazak prisilnih migranata dekriminalizirale i statusno regularizirale“ (IMIN, 2016: 6).

⁴³ Costello (2016) navodi da će prema procjenama, krijumčari u Turskoj zaraditi oko 800 milijuna eura u 2016. Ovaj podatak uspoređuje s iznosom od 3 milijarde eura koje je EU s Turskom dogovorila kao početnu pomoć u zbrinjavanju (i zaustavljanju) izbjeglica. Također, autorica navodi da je Turska do 2016. potrošila oko 8 milijardi dolara za zbrinjavanje Sirijaca u statusu privremene zaštite, a da brojka od 3137 milijardi eura predstavlja sveukupni iznos s kojim na sedam godina raspolažu europski sustavi azila, migracije i integracije sveukupno.

Nadalje, različiti autori navode kako se sustav kvota također pokazao kao nedostatno rješenje (Baričević, 2015; IMIN, 2016). Baričević (2015) navodi da je u novom mandatu Europska komisija pod predsjednikom Junckerom postavila pred članice EU-a prijedlog o kvotama za premještaj tražitelja azila iz preopterećenih zemalja EU-a (Italije, Grčke i Mađarske) u druge članice, dok je preseljenje izbjeglica pod zaštitom UNHCR-a iz trećih zemalja predloženo kao neobvezatno. Baričević (2015) ističe da se ideja kvota predlagala i u 1990-im godinama, i kasnije, ali da ni onda nije naišla na odobravanje članica. Iako je i ovaj put sustav kvota dočekan s otporom članica Unije, Baričević (2015) navodi da ga je Vijeće za pravosuđe i unutarnje poslove ipak prihvatilo (Baričević, 2015). Baričević (2015) smatra da su na tu odluku vjerojatno utjecale prijetnje grčke i talijanske vlade o slanju imigranata u druge članice, ako EU ne pokaže solidarnost.

Iako Baričević (2015) smatra da se prihvaćanje kvota za program premještanja može shvatiti kao novina, autorica napominje da je domet ovog rješenja ograničen brojem osoba u predviđenim premještajima, a koji je malen u odnosu na stvarne potrebe (Baričević, 2015; IMIN, 2016). Uz to, Baričević (2015) naglašava da se bez reforme sustava azila u zemljama članicama, sustav kvota ne može biti zadovoljavajuće rješenje. Kao jedan od argumenata navodi razlike u uvjetima za izbjeglice i azilante koji uvelike utječu na njihovu kvalitetu života - „[u] nekim zemljama (npr. Njemačka, Švedska, Austrija itd.) izbjeglice su uključene u široke programe integracije i socijalne zaštite (uključujući učenje jezika, pomoć pri zapošljavanju, stambene politike, mjere socijalne pomoći itd.), a u drugima ne ostvaraju ni minimum od navedenih prava (Italija ili Grčka, dio istočnoeuropskih i srednjoeuropskih zemalja itd.)“ (Baričević, 2013: 8). Drugoj kategoriji zemalja možemo dodati i Hrvatsku u kojoj, kako navode Župarić-Iljić i Mlinarić, „od jeseni 2011. pa do ljeta 2015. nije bilo sustavno provođenog i od države financiranog programa poučavanja hrvatskog jezika“, što je jedan od temeljnih preduvjeta integracije (Župarić-Iljić i Mlinarić, 2016: 350).

U evaluaciji odgovora EU-a, istraživači IMIN-a između ostaloga navode da „u EU-u nije došlo ni do aktiviranja mehanizma privremene zaštite koja u skladu s 'Direktivom o privremenoj zaštiti' omogućuje priznavanje zaštite onima koji na europske granice dolaze iz ratom zahvaćenih područja“ (IMIN, 2016: 9). Oni smatraju da „donositelji odluka u EU-u nisu aktivirali taj mehanizam jer, čini se, nisu potpuno sigurni tko su u ovome masovnom dolasku 'vjerodostojne izbjeglice', a tko 'ekonomski migranti', koji ne bi mogli ostvariti pravo na zaštitu sukladno direktivi EU-a o privremenoj zaštiti“ (IMIN, 2016: 9).

U prvom dijelu rada navedeno je da se rasprava o „pravim izbjeglicama“, odnosno onima kojima treba pružiti međunarodnu zaštitu, vodi još od vremena osnivanja prvih

institucija za zaštitu izbjeglica (Mesić, 1993). Za dodatno objašnjenje značenja privremene zaštite, referirat ću se na Stavropoulou (2016) koja ističe da je prema međunarodnom zakonu status izbjeglica deklarativne naravi, što znači da on ne čini osobu izbjeglicom, već je proglašava takvom. Prema njoj to znači da većina ljudi u imigracijskim tokovima tijekom 2015. i 2016. godine jesu izbjeglice. Priznavanje izbjegličkog statusa ključno je za njihovu zaštitu, a Direktiva o privremenoj zaštiti predstavlja pragmatičan odgovor utemeljen na „nižim“ standardima dokaza koji se koriste u situacijama preplavljenosti zahtjevima za priznavanje izbjegličkog statusa (Stavropoulou, 2016). Prema tome, Stavropoulou (2016) smatra da se zbog situacije u Siriji, svim osobama iz Sirije treba priznati status izbjeglica, a kao primjer zemlje koja primjenjuje ovu strategiju ističe Njemačku.

Jedna od najkritiziranih odluka EU-a bio je sporazum s Turskom o zadržavanju izbjeglica koji je stupio na snagu u ožujku 2016. godine (Šošić, 2016a). Politika EU-a se i prije masovnijeg priljeva izbjeglica tijekom 2015. godine koristila dogovorima sa susjednim zemljama (prvenstveno s Libijom) o zadržavanju izbjeglica na njihovu teritoriju (Baričević, 2015; Human Rights Watch, 2016). Baričević (2015) smatra da je sporazum s Turskom bio motiviran nemogućnošću članica da zaustave kretanja izbjeglica prema svom teritoriju, kao i, u slučaju uređenijih europskih zemalja, nemogućnošću da na vlastitom teritoriju ignoriraju izbjeglička prava. Prema autorici, ovaj sporazum ukazuje i na moguće negativne posljedice za legitimitet Unije te njezin autoritet prema vlastitim članicama.

Europsko-turski sporazum oštro je bio kritiziran od strane nevladinih organizacija, a ozbiljne sumnje u njegovu legitimnost, kao i mogućnost njegove daljnje provedbe u skladu s međunarodnim zakonima, iznijelo je i Vijeće Europe (Amnesty Internationala, 2016a, 2016b, 2016c; Council of Europe, 2016.). Potpisivanju sporazuma usprotivili su se mnogi europski građani i pripadnici civilnog društva diljem Europe u nizu prosvjednih akcija protiv sporazuma pod geslom „STOP EU-TURKEY DEAL - SAFE PASSAGE NOW“. Amnesty International (2016) proglasio je sporazum nehumanim te je, prije njegova potpisivanja, objavio niz razloga zbog kojih je u suprotnosti s obvezom međunarodne zaštite izbjeglica. U nastavku ih navodim jer smatram da oni jasno odražavaju obilježja europske politike „daleko od očiju, daleko od odgovornosti“. Prema Amnesty Internationalu (2016), europsko-turski sporazum je dehumanizirajući stoga što pokazuje isključenost svake brige za ljudska bića koja su u središtu ove krize. Amnesty International (2016) napominje da ovaj sporazum znači da će svako mjesto u Turskoj ovisiti o drugome Sirijcu/Sirijki koji kreće prema Grčkoj što će imati međunarodnopravne posljedice diljem svijeta.

Nadalje, odluka o prebacivanju izbjeglica u „sigurnu treću zemlju“ oslanja se na sposobnost i spremnost te zemlje da im osigura sigurno mjesto za život (Amnesty International, 2016). Amnesty International (2016) smatra da je ovo ozbiljan problem u odnosu na Tursku – zemlju s niskom razinom zaštite ljudskih prava, što uključuje i nisku zaštitu ljudskih prava izbjeglica. Kako navode, mnoge izbjeglice u Turskoj žive u očajnim uvjetima bez odgovarajućeg smještaja, stotine tisuća izbjegličke djece nema pristup formalnom obrazovanju, a Turske vlasti su i prije potpisivanja sporazuma pritvarale i vraćale na stotine izbjeglica natrag u ratnu zonu (zabilježeni su i slučajevi u kojima su turske sigurnosne snage smrtno usmratile izbjeglice koje su pokušale pobjeći iz Sirije u Tursku). Amnesty International (2016) smatra da će zbog posljedica potpisivanja europsko-turskog sporazuma, ljudi koji bježe od sukoba i progona, a koji nisu bili u mogućnosti pronaći sigurnost u zemljama kao što je Libanon, Jordan i Turska (koje već imaju daleko više izbjeglica nego zemlje EU-a), bit prisiljeni krenuti još smrtonosnijim rutama prema Europi. Stoga iz organizacije ističu da sporazum neće postići ništa osim daljnjeg poticanja i osnaživanja krijumčarenja ljudima. Nadalje, Amnesty International (2016) navodi da je europsko-turski sporazum daleko ispod svih standarda međunarodnih i europskih zakona jer se u njemu ne prepoznaje potreba bavljenja sa svakim zahtjevom za azil.

Amnesty International⁴⁴ jedna je od najvećih svjetskih nevladinih organizacija koja se bavi zaštitom ljudskih prava. Na njihovim stranicama mogu se pronaći različita izvješća i analize o tekućoj humanitarnoj krizi koje naglašavaju potrebu za zaštitom prava izbjeglica koja se sustavno i masovno krše. O problemu kršenja prava izbjeglica izvještavale su i ostale nevladine organizacije i inicijative na koje sam se referirala u radu (Human Rights Watch, 2016; Inicijativa Dobrodošli, 2016, 2016a; Šošić, 2016, 2016a, 2016b, 2016c). Od njih, Inicijativa Dobrodošli! nastala je 2015. godine iz potrebe dokumentiranja problema s kojima se izbjeglice suočavaju (osobito na Balkanskoj ruti) te u svrhu pružanja potpore za siguran prelazak granica, kao i u svrhu apeliranja na nacionalne i europske politike da u svojim programima naglasak stave na zaštitu ljudi, a ne na zaštitu nacionalnih granica.

Sve nevladine organizacije na koje sam se referirala u radu, ističu da se rješavanju humanitarne izbjegličke krize može i treba pristupiti na način koji minimalizira kršenje osnovnih ljudskih prava - pravo na život, slobodu i sigurnost (European Court of Human Rights i Council of Europe, 2010). Amnesty International (2015a) je u 2015. godini objavio osam načina za rješavanje svjetske izbjegličke krize, u kojima ističe da bi posebno bogate zemlje mogle početi zajedno raditi na njezinom rješavanju jer su do sada „skrivajući se iza

⁴⁴ Na svojoj internet stranici opisuju se riječima „Mi smo globalni pokret pojedinaca koji štite ljudsko dostojanstvo i brane ljudska prava“ (Amnesty International, 2016d).

zatvorenih granica u strahu da će biti 'preplavljene', pogodno dopustile siromašnijim zemljama, ponajviše bliskoistočnim, afričkim i južnoazijskim, da udome nevjerojatnih 86% izbjeglica“. Prema Amnesty Internationalu (2015a), bogate zemlje ignorirale su većinu priziva za humanitarnom pomoći zbog čega su agencije UN-a ostavile toliko osiromašene da više nisu u stanju odgovarajuće ni nahraniti mnoge izbjeglice. Načini da se riješi svjetska izbjeglička kriza prema Amnesty Internationalu (2015a) su - osiguravanje sigurnih ruta, preseljavanje najugroženijih, spašavanje života, dopuštanje prelaska granica, istraživanje i zaustavljanje trgovine ljudima (što se ne smije tretirati kao uzrok već kao posljedicu kraha svjetskog izbjegličkog sustava), prestanak s okrivljavanjem izbjeglica za ekonomske i društvene probleme te borba sa svim oblicima ksenofobije i rasne diskriminacije, financiranje bankrotiranog UN-a⁴⁵. U izvješću Amnesty Internationala navodi se da su „od Washingtona do Damaska, od Abuja za Colombo, vladini čelnici opravdavali strašna kršenja ljudskih prava govoreći o potrebi da se zadrži zemlja 'sigurnom“ (Amnesty International, 2015: 5). Pritom u izvješću ističu da je upravo takva politika jedan od razlog zašto danas živimo u tako opasnom svijetu (Amnesty Internationala, 2015).

Prethodne navode zanimljivo je sagledati u kontekstu Howellovih (2006) navoda o promjenama u međunarodnoj okolini u sklopu koje se međunarodna pomoć provodi (u smislu da se novac sve više počinje izdvajati za „preventivne“ vojne intervencije). Također, Howellove (2006) navode o ugrožavanju civilnog društva nakon 11. rujna 2001. godine zanimljivo je promisliti u kontekstu izvješća Amnesty Internationala (2015) i Human Rights Watcha (2016) u kojima se ističe ugrožavanje civilnog društva od strane vodeće politike i autokrata diljem svijeta tijekom 2015. godine (pritom se misli na onemogućavanje financiranja kroz državne restrikcije i zabrane doniranja kroz različite prijetnje bogatim donatorima, cenzuriranje i sabotiranje civilnog društva u medijima, utjecanje na percepciju civilnog društva u javnosti itd.).

Politika EU-a i njenih zemalja članica pridonijela je sveukupnoj slici ugroženosti ljudskih prava na globalnoj razini (Roth, 2016). Ipak, treba napomenuti da su se određene zemlje članice u pristupu izbjegličkoj krizi u Europi tijekom 2015. i početkom 2016. godine značajno razlikovale. Kao dva oprečna primjera nacionalnih politika navest ću primjer Njemačke i Mađarske. Njemačka (ujedno i najbogatija članica EU-a) je pod vodstvom Angele Merkel preuzela vodeću zagovaračku ulogu za prihvrat sirijskih izbjeglica što je pohvaljeno i u izvješću Human Rights Watcha (Roth, 2016). Kako to navodi Oltermann (2015), Angeli Merkel su sirijske izbjeglice nadijevali razna imena (npr. „mama Merkel“ i „majka

⁴⁵ Prema riječima Visokog povjerenika za izbjeglice UN-a Antonia Guterresa, bogate zemlje ne ispunjavaju svoja visoka obećanja o financiranju pomoći za izbjeglice van svoje zemlje (Amnesty Internationala, 2015a).

prognanih“) kojima se iskazuje zahvalnost za primitak velikog broja sirijskih izbjeglica. Autor navodi da je Njemačka u Siriji od početka građanskog rata uživala visok ugled zbog boljih uvjeta za azil od drugih zemalja EU-a. Međutim, kako to navodi Habermas (2016), njemačka politika prema izbjeglicama podijelila je njemačko javno mnijenje i medije.

Demonstracije protiv imigranata organizirane od strane antiimigracijskog pokreta Pegida privukle su značajnu pažnju medija diljem Europe (Meyer i Storck, 2015). Meyer i Storck (2015) smatraju da se Pegidu i porast različitih oblika populizma u Europi može shvatiti kao simptom društvenih i gospodarskih promjena na koje su izostali uvjerljivi politički odgovori. Kao najvažnije faktore jačanja Pegide i ostalih populističkih pokreta,⁴⁶ autori navode nekoliko čimbenika. Prvi se odnosi na široko raširen osjećaj nesigurnosti koji dovodi do stvaranja umjetnog osjećaja kohezije kroz diskurs „mi“ naspram „njih“ (Meyer i Storck, 2015). Meyer i Storck (2015) navode da zbog osjećaja nesigurnosti ljudi traže etničku ili društvenu grupu (imigranti, muslimani, Židovi itd.) koju će optužiti odgovornima za vlastit osjećaj nesigurnosti. Oni intenzivirane društvene i ekonomske promjene povezuju sa slabljenjem društvenih institucija koje su zadužene za nošenje s nesigurnostima (Meyer i Storck, 2015). Vodeći se Beckovom (2001) koncepcijom o društvu rizika može se reći da zakazuju normativni društveni sustavi koji obećavaju sigurnost (Beck, 2001). Nadalje, Meyer i Storck (2015) politici pripisiju dio odgovornosti za širenje populističkih i ksenofobičnih pokreta. Naime, osjećaj nesigurnosti povezani su s nedostatkom povjerenja u politički sustav (Yılmaz, 2012; Lesińska, 2014; Meyer i Storck, 2015). Meyer i Storck navode da su godine politike „There Is No Alternative“ (Nema alternative) dovele do gubitka povjerenja u političke elite (Meyer i Storck, 2015: 5). Zbog niza antiimigracijskih prosvjeda, raširenih rasističkih i ksenofobičnih stavova, stotine napada na izbjeglička skloništa,⁴⁷ njemačka ministrica obrane Ursula von der Leyen je prilikom otvorenja sigurnosne konferencije u Münchenu u veljači 2016. godine „zaključila kako je Europa kao uzor slobode i vrijednosti te obećanje budućnosti otprije 70 godina ugrožena zbog ksenofobije i nacionalizma“ te da „kontinent s 500 milijuna građanki i građana ne bi smio biti uzdrman u temeljima i kapitulirati pred 1,5 ili 2 milijuna izbjeglica“ (Šošić, 2016a).

Za razliku od njemačkih, reakcije mađarskih vlasti na izbjegličku krizu civilno je društvo posebno kritiziralo, osobito zbog podizanja žičane ograde duž granice sa Srbijom u rujnu 2015. te na granici s Hrvatskom u listopadu 2015. godine, zbog uporabe nasilja protiv izbjeglica i tražitelja azila te zaoštrene antiimigracijske političke kampanje (Human Rights

⁴⁶ Na primjer, u Velikoj Britaniji stranka UKIP (koja je predvodila Brexit), u Francuskoj Front National, u Njemačkoj Alternative für Deutschland (AfD) (Meyer i Storck, 2015).

⁴⁷ U 2015. njemačke vlasti su zabilježile 850 napada na izbjeglička skloništa (UNICEF, 2016a).

Watch, 2016). Nadalje, u rujnu 2015. godine Mađarska⁴⁸ je donijela zakon kojim se vojnicima dopušta uporaba nesmrtosne sile – korištenje suzavaca i gumenih metaka protiv izbjeglica i tražitelja azila, na temelju kojeg je u rujnu mađarska pogranična i protuteroristička policija upotrijebila suzavce i vodene topove protiv izbjeglica i tražitelja azila koji su protestirali protiv zatvaranja granice sa Srbijom (Human Rights Watch, 2016). U prvom dijelu 2015. godine, mađarska vlada angažirala se u kampanji protiv imigranata, a dio kampanje bio je i pristran upitnik upućen mađarskim državljanima u kojem se migracije povezivalo s terorizmom (Human Rights Watch, 2016). Postavljanje antiimigracijskih jumbo-plakata također je jedan od primjera odgovora mađarske nacionalističke politike na izbjegličku krizu u Europi tijekom 2015. i početkom 2016. godine (Human Rights Watch, 2016). U izvješću Human Rights Watcha (2016) također se navodi kako je mađarska vlada tijekom 2015. godine nastavila ograničavati slobodu medija⁴⁹, a jedan od primjera je zabrana pristupa mađarskim medijima u izbjeglički prihvatni centar. Garton Ash (2015) za *The Guardian* navodi da je Mađarska tijekom 2015. godine postala vodeća zemlja u gradnji ograda protiv imigracije u Europi, a njen premijer Viktor Orbán⁵⁰ vodeći političar po širenju predrasuda. Tatalović i Malnar (2015) podsjećaju da je teroristički napad na redakciju časopisa *Charlie Hebdo* (početkom siječnja 2015.) u Parizu, Orbán iskoristio za povezivanje terorizma i neregularnih migracija zbog čega je pozvao EU na zaustavljanje neregularnih migracija te na nužnost očuvanja „europskog identiteta“.

Za razliku od Njemačke i Mađarske, Hrvatske je bila ponajviše tranzitna zemlja na Balkanskoj ruti. Kroz nju je od 16. rujna do 31. prosinca 2015. godine prošlo više od 555 000 izbjeglica i prisilnih migranata (Župarić-Iljić i Mlinarić, 2016). Što se tiče tadašnjeg odgovora Republike Hrvatske, istraživači IMIN-a navode da je hrvatsko društvo izbjegličke tokove „prihvatilo iskazivanjem uglavnom pozitivnih stavova i dobrodošlice, kako na razini Vladinih predstavnika tako i među civilnim udrugama i inicijativama“, čemu je uvelike pridonijelo kratko zadržavanje izbjeglica i ostalih imigranata unutar RH (IMIN, 2016: 9). Također, navode da je Hrvatska (jedina uz Estoniju) prihvatila veći broj izbjeglica od predloženog.⁵¹ Ako pak pogledamo izvještaje *Inicijative Dobrodošli!*, vidjet ćemo da je

⁴⁸ U Mađarskoj je u prvih osam mjeseci 2015. registrirano oko 150 000 tisuća zahtjeva za azilom, što je u odnosu na 2014. deseterostruko povećanje (Human Rights Watch, 2016).

⁴⁹ U članku Fairpressa (2016), navodi se da mađarske vlasti od 2010. (nakon što je Orbánova stranka Fidesz drugi put osvojila vlast u Mađarskoj) provodi medijska cenzura i autocenzura uz stalne političke pritiske na medije.

⁵⁰ „Europa mora držati muslimanske imigrante izvana...kako bi sačuvala kršćansku Europu“ (izjava Viktora Orbána prema Garton Ash, 2015).

⁵¹ Iz sustava EU kvota, Hrvatska je preuzela obvezu premještanja i smještanja oko 1600 izbjeglica iz Grčke, Italije i Turske do kraja 2017. godine (Šošić, 2016c).

odgovor hrvatske politike i institucija na masovni protok izbjeglica kroz Hrvatsku opravdano podložan kritici jer on uključuje sustavno kršenje ljudskih prava. Jedan od primjera navodi „Izvješće o sustavnom kršenju ljudskih prava u zatvorenim dijelovima Zimskog prihvatno-tranzitnog centra u Slavonskom Brodu, od strane hrvatskih vlasti“. U njemu se, između ostaloga, kao primjer kršenja prava izbjeglica navodi prisilno zadržavanje, na temelju nacionalne profilacije odabranih, izbjeglica u Centru što je krajem 2015. i u prvim mjesecima 2016. godine postalo kontinuirano i masovno.⁵² U *Inicijative Dobrodošli!* također napominju da je od početka humanitarne krize u Hrvatskoj do kolovoza 2016. godine zahtjev za međunarodnu zaštitu podnijela 831 osoba, od čega je 34 osobe dobilo zaštitu, dok je donesena 81 odluka o odbijanju zahtjeva (Šošić, 2016d). Nadalje, od 1600 osoba koje se Hrvatska obvezala primiti do kraja 2017. godine, do sada ih je primljeno samo 14 (Šošić, 2016d). Zbog toga u *Inicijativi Dobrodošli!* napominju da se „Hrvatska mora usmjeriti na donošenje migracijske i integracijske politike, kojima bi pokazala dobrodošlicu ljudima koji se u njoj nalaze i osigurala im dostojanstvene i kvalitetne uvjete života“.

Otkako je Hrvatska u rujnu postala dio Balkanske rute, intenzivirana je prisutnost izbjegličkog pitanja u domaćoj javnosti,⁵³ pod čim podrazumijevam prisutnost ove teme u vodećim i marginalnim medijima te izrazito visoku prisutnost u medijima civilnog društva⁵⁴ (na njihovim službenim i stranicama *Facebooka*). Pristup informacijama utjecao je na moju emocionalnu angažiranost oko izbjegličkog pitanja, zbog čega sam od listopada 2015. do srpnja 2016. godine sudjelovala u različitim aktivnostima koje su imale u cilju promicanje prava izbjeglica na dostojnu zaštitu te isticanje važnosti koju (kozmpolitska/civilna) solidarnost pritom ima. Osobna angažiranost odnosi se na različit spektar aktivnosti u kojima sam sudjelovala - od humanitarnog prikupljanja pomoći za izbjeglice, volontiranja u kampu u Slavonskom Brodu do organizacije predavanja, kulturnih događaja i protestnih akcija protiv europske službene politike zatvaranja granica. Osobna angažiranost pridonijela je mojem razumijevanju važnosti problema izbjeglištva, što sada smatram temeljnim polazištem za promišljanje o globalnoj društvenoj nejednakosti. Vlastito gledište opisala bih kao (univerzalno) ljudskopravaško, odnosno kao gledište koje zagovara da svako ljudsko biće ima

⁵² „Krajem siječnja 2016. godine u Slavonskom Brodu u izolaciji je svakodnevno boravilo dvadesetak do šezdesetak prisilno zadržanih osoba, a u veljači i ožujku 2016. godine njihov broj doseže i više stotina dnevno“ (Inicijativa Dobrodošli, 2016: 1).

⁵³ „Tema izbjegličke krize i migracijskih kretanja u Europi bez sumnje je bila medijski najzastupljenija tema u 2015. godini, i to ne samo u hrvatskim medijima“ (Hoffmann, 2015: 7).

⁵⁴ Na mene su najviše utjecaja imale vijesti koje sam redovito pratila na stranicama Inicijative Dobrodošli! (welcome.cms.hr). Otkako sam krajem 2015. postala članica Inicijative (prvo kao članica Kluba studenata i studentica sociologije „Antifjaka“, a kasnije neovisno) redovito sam pratila izvješća Inicijative koja sam dobivala putem e-maila.

pravo na dostojnu zaštitu i kvalitetan život bez obzira na njegova osobna (i) kulturna obilježja kao što su vjera, rasa, etničnost, nacionalnost, rod itd. Ukratko, moja pozicija, kao i pozicija dijela civilnog društva na koji sam se referirala u radu, može se opisati sloganom „svi smo mi ljudi!“.⁵⁵

Ono što mi je osobito bilo zanimljivo pratiti u prethodnim mjesecima je način na koji se problem kršenja prava izbjeglica reflektira na kršenje ljudskih prava općenito, osobito prava na informacije i slobodu govora. Jedan od prvih takvih slučajeva koje sam u medijima civilnog društva popratila u Hrvatskoj je slučaj kada je dvoje aktivista *Inicijative „Dobrodošli!“* privedeno na obavijesne razgovore tijekom ispisivanja poruke „Open the borders for all“ (otvorite granice za sve) na krovu zagrebačke Medike (Žagar, 2015).⁵⁶ Jedan od komentara članice *Inicijative* (Žagar, 2015) bio je: „Osim što je poruka trebala biti iscrtana na krovu zgrade koja predstavlja jedan od najvažnijih prostora nezavisne kulture u Zagrebu, ovaj čin cenzure predstavlja ozbiljan udarac na slobodu govora i izražavanja“.

Nakon što je nova nacionalistički orijentirana vlada predvođena HDZ-om krajem 2015. godine preuzela vlast, uslijedile su promjene kojima se utjecalo na slobodu govora, pristup informacijama te na stanje civilnog i kulturnog sektora (o čemu svjedoče različita izvješća na internetskoj stranici GONG-a). Jedna od reakcija na promjenu stanja u kulturnom i neprofitnom sektoru u Hrvatskoj, bio je apel protiv revizionizma kojeg su brojne osobe iz europskog i svjetskog intelektualnog, kulturnog i političkog miljea uputile vladi RH (Kulturnjaci, 2016). Početkom 2016. godine pripadnici vladajuće elite nerijetko su dio pripadnika civilnog društva nazivali uhljebima smatrajući ih neopravdanim opterećenjem državnog proračuna. S time u vezi donesena je i uredba kojom su sredstva za Nacionalnu zakladu za razvoj civilnog društva smanjenja za oko 70% što je moguće razumjeti kao jedan je od načina na koji se nastojalo utjecati na neovisnost i rad civilnog društva u Hrvatskoj (Gabrić, 2016). Članovi Savjeta za razvoj civilnog društva Vlade RH izjavili su da je tim postupkom Vlada „obezvrijedila Savjet te time dokinula demokratske procedure i ustaljene prakse oblikovanja javnih politika“ (M.K., 2016). Stoga je tijekom 2016. godini održano niz prosvjednih akcija i skupova protiv političkog utjecanja na neprofitni i civilni sektor u Hrvatskoj. Odrazilo se to i na govor o izbjeglicama i izbjegličkoj krizi.

Pokazalo se da se izbjeglice češće nego ranije nazivalo sigurnosnom i kulturnom prijetnje u Hrvatskoj. O tome svjedoče izjave nekih hrvatskih političara te članci u pojedinim

⁵⁵ Glavni slogan *Inicijative Dobrodošli!*.

⁵⁶ Riječ je o događaju uoči susreta premijera Zorana Milanovića i predsjednika Europskog vijeća Donalda Tuska te s predsjednicom Kolindom Grabar-Kitarović (Žagar, 2015)

medijima. Tako je, primjerice, tadašnji saborski zastupnik i predsjednik stranke Hrast izjavio u prosincu 2015. godine: „kod nas [se] postavlja strateško pitanje želimo li u Hrvatskoj milijun muslimana. Oni će značajno promijeniti kulturno okružje. Nije to sad pitanje vjere – oni imaju drugačije navike, odnos prema radu, drugačiji mentalitet. (...) ti ljudi će preplaviti Europu, oni su biološki neusporedivo jači od Europljana, drugim riječima, imaju više djece.“ (Hoffman, 2016: 3). Nadalje, na portalu *Dnevno*, poznatom po populističkim, ksenofobičnim i nacionalističkim člancima, jedan od članaka u kojima se prihvat izbjeglica i ostalih prisilnih imigranata prikazuje kao civilizacijska ugroza i produkt plana uništenja europskog kulturnog identiteta naslovljen je „ZAGRMILO EUROPOM: GOTOVO JE, postajemo Arabija!“ (Hoffman, 2016a: 2).

Imajući na umu senzacionalističko izvještavanje o humanitarnoj izbjegličkoj krizi koje diljem Europe širi hysteriju, strah i netrpeljivost prema izbjeglicama, članice⁵⁷ regionalnog projekta *MEDIA CIRCLE* uputile su apel novinarima, urednicima i ostalima koji izvještavaju ili javno govore o izbjeglicama da pripaze na način izvještavanja kako on ne bi bio štetan za izbjeglice, ali i samo društvo kroz koje prolaze ili u koje dolaze (HND, 2015). U članku se navodi da je, sukladno profesionalnim i etičkim standardima novinarstva, potrebno izbjegavati politizaciju izbjegličkog pitanja u zemljama tranzita i zemljama destinacije, izbjegavati upotrebu bilo kojeg etničkog ili vjerskog epiteta (primjerice Arapi, muslimani, Azijci, Sirijci), voditi se individualnim pristupom kako bi se izbjeglo stereotipiziranje ponašanja i kulture izbjeglica te poštovati privatnost izbjeglica. Kako to navodi Alexander (2006: 5), svijet javnog mnijenja je „središnje mjesto između generalizacija široko raširenih diskursa i konkretnih događaja svakodnevnog života“. Masovni mediji (novine, televizija) čine dio komunikacijskih institucija civilnog društva – „[oni] snimaju, ali i selektiraju i rekonstruiraju 'ono što se zapravo događa' u društvenom životu“ (Alexander, 2006: 5). Mediji imaju velik utjecaj na način na koji društvo reagira na izbjeglice te je stoga izuzetno bitno postojanje nezavisnih medija koji će se prije svega voditi, kako je to prethodno navedeno, profesionalnim i etičkim standardima novinarstva.

⁵⁷ Udruga Partnerstvo za društveni razvoj (Hrvatska), Udruženje Vesta (Bosna i Hercegovina), Udruženje/udruga BH novinari (Bosna i Hercegovina), Yucom — Komitet pravnika za ljudska prava (Srbija), Nezavisno društvo novinara Vojvodine (Srbija), Institut za javnu politiku (Crna Gora), Centar za istraživanje, komunikaciju i razvoj “Public” (Makedonija) (HND, 2015).

5. Zaključak

Manjak političke volje za djelovanjem u skladu s pravima izbjeglica rezultat je namjere da se zaštite nacionalni politički interesi. Donose se odluke koje vodeće nacionalne politike diljem Europe opravdavaju kao „sigurnosnu nužnost“ u cilju zaštite nacionalnih granica. Posljedica je ograničavanje broja izbjeglica na teritoriju nacionalnih europskih država. Oslanjajući na Beckovo i Grandeovo (2006) shvaćanje Europe, moglo bi se reći da su odgovori europskih politika na izbjegličku krizu tijekom 2015. i početkom 2016. godine odraz „nacionalnog egoizma“ koji prevladava u Europi, a zbog kojeg se europski kozmopolitski projekt ne može ostvariti u skoroj budućnosti. Europske nacionalne politike i politika EU-a pokazale su visoku razinu nespremnosti na suočavanje i prihvaćanje društvenih ambivalentnosti i opasnosti koje, prema Becku (2001, 2009; Beck i Grande, 2006), obilježavaju svjetsko društvo rizika. Osim toga, odluke i reakcije nacionalnih politika diljem Europe ugrozile su neovisnost civilnog društva koje, zbog svoje ionako slabe pozicije u europskoj politici, nije uspjelo ostvariti utjecaj na političke odluke o dodatnoj sekuritizaciji i zatvaranju europskih granica.

Zahtjevi za ispunjavanje kolektivnih obveza i zaštitu individualne autonomije koje, prema Alexanderu (2006), postavlja civilno društvo oslanjaju se na kozmopolitsko načelo prihvaćanja i uvažavanja kulturne različitosti pojedinca i kolektiva (Beck i Grande, 2006). U vremenu humanitarne izbjegličke krize ti zahtjevi i obilježja civilnog društva pokazala su se suprotna interesima vodećih europskih nacionalnih politika. Na temelju odgovora europskih politika na izbjegličku krizu tijekom 2015. i početkom 2016. godine, kao i s njima povezanih antiimigracijskih osjećaja diljem Europe, moglo bi se zaključiti da se učestalim opisivanjem masovnijeg dolaska izbjeglica i ostalih imigranata kao društvenoga zla stvaraju temelji moguće stvarne konstrukcije društvenoga zla. Naime, europske nacionalne politike i politike EU-a nastoje zaustaviti mjerama sekuritizacije granica i njihovim zatvaranjem, a populističke stranke to potenciraju tako što izbjeglice prikazuju kao društvenu opasnost čime se produbljuje humanitarna katastrofa. Naspram njih, pripadnici civilnog društva, vodeći se geslom „svi smo mi ljudi“, ističu kako upravo političke prakse zaustavljanja prelaska izbjeglica u Europu utječu na povećanje krijumčarenja i trgovanja ljudima, kao i na ostale oblike kršenja ljudskih prava (Žagar, 2015; Amnesty International 2015, 2015a, 2016, 2016a, 2016b, 2016c; Human Rights Watch, 2016; Šošić, 2016, 2016a, 2016b, 2016c). Za kvalitetnu analizu konstrukcije zla u razdoblju humanitarne izbjegličke krize potrebne su analize

medijskih i političkih diskursa, istraživanja o stavovima prema izbjeglicama i ostalim imigrantima kao i istraživanja razmjera posljedica humanitarne izbjegličke krize.

Društveno političko stanje Europe je od 2008. godine obilježeno višestrukim krizama (ekonomskom, političkom financijskom i krizom eura), uslijed kojih su jačali antiimigracijski osjećaji, a izbjeglička kriza je iskorištena za dodatno jačanje i širenje antiimigracijskih i populističkih pokreta i stranaka. Odgovori europskih politika onemogućili su stvaranje uvjeta za šire solidariziranje europske javnosti s izbjeglicama – potrebe koju ističu pripadnici civilnog društva diljem Europe. Pitanja o prihvatu i zbrinjavanju izbjeglica u europska nacionalna društva povezala su se s pitanjima o nacionalnim identitetima te „europskom identitetu“ u cijelosti. Ako se pođe od Beckove (2001: 23) koncepcije refleksivne modernizacije, moglo bi se reći da „fundamentalni potresi“ (transformacija države-nacije, povećanje svjetskih opasnosti i rizika, zahtjev za priznavanjem ljudskih prava itd.) koje ona proizvodi mogu dovesti i do jačanja neonacionalizma i neofašizma u suvremenoj Europi. Na temelju prevladavajućih političkih odgovora na izbjegličku krizu, moglo bi se reći i to da preformulacija ciljeva i osnova europskih nacionalnih država u skladu s kozmopolitskim načelom priznavanja različitosti nije izvjesna u skoroj budućnosti. Odgovori vodećih politika europskih nacionalnih država i politike EU-a na izbjegličku krizu, populistički i ksenofobični pokreti diljem Europe te pokušaji ograničavanja i slabljenja civilnog društva kao da prije ukazuju na krah temeljnih vrijednosti europske zajednice. To bi moglo dovesti do nastavka sustavnih kršenja prava izbjeglica u budućnosti ako se ne pronađe model za suprotstavljanje društvenome zlu u nastajanju, a u čijoj je osnovi nesolidarnost s izbjeglicama i ugrožavanje njihovih temeljnih ljudskih prava.

Zbog različitih primjera solidariziranja s izbjeglicama, kao i različitih primjera fizičkih i verbalnih napada na izbjeglice može se reći da u Europi postoje različita mišljenja i osjećaji prema izbjeglicama, ali da su pritom nacionalistički stavovi i politike imali velik društveni utjecaj. Postavlja se pitanje kako ojačati civilno društvo koje je na udaru nacionalističkih politika diljem Europe te kako utjecati na to da političke odluke budu u skladu s međunarodnim zakonima o zaštiti ljudskih prava. Odgovori na ta pitanja ostaju izvan dometa ovoga rada, ali upravo njih smatram ključnima za promišljanje o budućnosti Europe. Na temelju osobnog iskustva i angažiranosti oko prava izbjeglica tijekom 2015. i prve polovine 2016. godine, ali i na temelju ranije opisanih Alexanderovih razmatranja civilnoga društva, složila bih se s Beckovim (2009) zaključcima da globalni problemi (među koje valja ubrojiti i svjetsku izbjegličku krizu) dovode do transnacionalnih sličnosti (međusobna suradnja i sličnost kojom civilni sektor diljem Europe pristupa problemu) i da će oni koji igraju na kartu nacionalnog interesa izgubiti. Pritom napominjem da se moje mišljenje temelji na stavu o

nužnosti etičke i političke odgovornosti prema zaštiti izbjeglica koju zagovaraju pripadnici civilnog (ljudskopravaškog) društva diljem svijeta, ali ne i na stvarnim političkim pokazateljima, za koje, na temelju podataka iznijetih u ovome radu, možemo reći da su mnogo manje kozmopolitski, nego što su nacionalistički (bez obzira radi li se o odgovoru pojedinih europskih država-nacija ili odgovoru EU-a u cijelosti).

Na kraju, valja reći da su najveći gubitnici u razmatranoj izbjegličkoj krizi ljudi koji bježe od ratnog nasilja, političke opresije i siromaštva čija se osnovna ljudska prava na život i sigurnost nastavljaju sustavno kršiti zbog posljedica europskih nacionalnih politika, politike EU-a te, prema meni dostupnim podacima, općeg manjka političke volje za njihovom zaštitom. Dok ovo pišem tisuće ljudi i dalje čeka na prelazak granica prema željenim odredištima ili uopće na ulazak na europski teritorij, stotine tisuća njih živi u beskućništvu i siromaštvu, milijuni izvan Europe, tisuće vjerojatno nestaju i postaju žrtvama trgovaca ljudima, a stotine njih umire u ratnim sukobima diljem Bliskog istoka i Afrike itd. Bez obzira na postavljena pitanja i (ne)pružene odgovore u ovom radu, ono za što nam ne treba dodatna analiza jest da tisućama ljudi treba pomoć, a zatvorene i militarizirane granice to nipošto nisu.

Literatura

Achiume, E. Tendayi (2015). „Syria, Cost-sharing, and the Responsibility to Protect Refugees“, *University of Minnesota, Law Review*, 100 (2): 687 – 726, www.minnesotalawreview.org/.../Achiume_5fmt.pdf (10. 9. 2016.).

Alexander, Jeffrey C. (2003). *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*, New York: Oxford University Press.

Alexander, Jeffrey C. (2005). „Zašto kulturna sociologija nije “idealistička”: odgovor McLennanu“, *Diskrepancija*, svazak 6 (10): 102 – 110.

Alexander, Jeffrey C. (2006). *The Civil Sphere*. New York: Oxford University Press.

Alexander, Jeffrey C. (2013). *The Dark side of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Alexander, Jeffrey C. (2013a). „Struggling over the mode of incorporation: backlash against multiculturalism in Europe“, *Ethnic and Racial Studies*, 36 (4): 531-556.

Amnesty International (2015). „Amnesty International Report 2014/2015. The State of the World’s Human Rights“, <https://www.amnesty.org/en/documents/po110/0001/2015/en/> (6. 9. 2016.).

Amnesty International (14. 10. 2015a). „Eight ways to solve the world refugee crisis“, <https://www.amnesty.org.nz/eight-ways-solve-world-refugee-crisis/>, (10. 9. 2016.).

Amnesty International (2016). „Five reasons why the EU deal with Turkey is inhumane“, <https://www.amnesty.org.uk/blogs/yes-minister-it-human-rights-issue/five-reasons-why-eu-deal-turkey-refugees-inhumane> (6. 9. 2016.).

Amnesty International (2016a). „About Amnesty International“, <https://www.amnesty.org.nz/about-amnesty-international> (10. 9. 2016.).

Amnesty Internationala (2016b). „Five reasons why the EU deal with Turkey is inhumane“, <https://www.amnesty.org.uk/blogs/yes-minister-it-human-rights-issue/five-reasons-why-eu-deal-turkey-refugees-inhumane> (17. 8. 2016.).

Amnesty Internationala (2016c). „EU-Turkey refugee deal 'reckless and illegal“, <https://www.amnesty.org.uk/press-releases/eu-turkey-refugee-deal-reckless-and-illegal> (18. 8. 2016.).

Andonov, Oliver, Mikac, Robert i Mamić, Krešimir (2014). „Fenomen stranih boraca u Siriji i možebitne posljedice za Europu“, *Međunarodne studije*, 14 (1): 43-63.

Arendt, Hannah (2015 [1951]). *Izvori totalitarizma*. Zagreb: Disput.

Baričević, Vedrana (2015). „Izbjeglička i migracijska pitanja kao izvor trajne krize Europske unije: neuspjeh europskih politika azila i migracija“, *Političke analize*, 6 (23): 3 – 14.

Bauman, Zygmunt (17. 12. 2015). „The Migration Panic And Its (Mis)Uses“, *Social Europe*, <https://www.socialeurope.eu/2015/12/migration-panic-misuses/>, (10. 9. 2016.).

- Bauman, Zygmunt (29. 3. 2016.). „A Few Comments On The Mis-Imagined War On Terrorism“, *Social Europe*, <https://www.socialeurope.eu/2016/03/comments-mis-imagined-war-terrorism/> (10. 9. 2016.).
- Beck, Ulrich (2001). *Pronalaženje političkoga: prilog teoriji refleksivne modernizacije*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Beck, Ulrich i Grande, Edgar (2006). *Kozmopolitska Europa. Društvo i politika u drugoj moderni*. Zagreb: Školska knjiga.
- Beck, Ulrich (2009). „Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision“, *Constellations Volume*, 16 (1): 4-22.
- Blus, Anna (2013). „Beyond the Walls of Paper. Undocumented Migrants, the Border and Human Rights“, *European journal of Migration and Law*, 15: 413-446.
- Brian, Tara i Laczko, Frank (2016). „Fatal Journeys. Identification and Tracing of Dead and Missing Migrants“, *International Organization for Migration*, http://publications.iom.int/system/files/fataljourneys_vol2.pdf (17. 8. 2016.).
- Bundy, Colin (2016). „Migrants, refugees, history and precedents“, u: Marion Couldrey i Maurice Herson (ur.). *Destination Europe*. Oxford: University of Oxfor, str. 5-7.
- Costello, Cathryn (2016). „It need not be like this“, u: Marion Couldrey i Maurice Herson (ur.). *Destination Europe*. Oxford: University of Oxfor, str. 12 - 14.
- Council of Europe (19. travnja 2016.). „The situation of refugees and migrants under the EU-Turkey Agreement of 18 March 2016“, *Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons*, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails.EN.asp?fileid=22612&lang=EN&search=ZXUtdHVya2V5IGRIYWw=> (18. 8. 2016.).
- Crépeau, François (2016). „Foreword: Banking on mobility over a generation“, u: Marion Couldrey i Maurice Herson (ur.). *Destination Europe*. Oxford: University of Oxfor, str. 4 - 5.
- Edwards, Adrian (25. 9. 2015). „Seven factors behind movement of Syrian refugees to Europe“, UNHCR, <http://www.unhcr.org/news/briefing/2015/9/560523f26/seven-factors-behind-movement-syrian-refugees-europe.html> (2. 9. 2016.).
- European Court of Human Rights i Council of Europe (2010). „European Convention on Human Rights“, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (10. 9. 2016.).
- FairPress (7. 2. 2016.). „MEDIA DAILY: EANA traži od Vlade da zaštiti neovisnost HINE; Hoće li u medijskoj politici Hrvatska slijediti Mađarsku i Poljsku?“, <http://www.fairpress.eu/hr/blog/2016/02/07/media-daily-eana-trazi-od-vlade-da-zastiti-neovisnost-hine-hoce-li-u-medijskoj-politici-hrvatska-slijediti-madarsku-i-poljsku/> (12. 9. 2016.).
- Favell, Adrian i Hansen, Randall (2002). „Markets against politics: migration, EU enlargement and the idea of Europe“, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (4): 581 – 601.
- Fleming, Melissa (25. 10. 2015.). „Six reasons why Syrians are fleeing to Europe in increasing numbers“, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/global-development->

professionals-network/2015/oct/25/six-reasons-why-syrians-are-fleeing-to-europe-in-increasing-numbers (2. 9. 2016.).

Freeman, Chas W. (2015). „Lessons from America’s Continuing Misadventures in the Middle East“, *Watson Institute for International and Public Affairs, Brown University Washington*, <http://watson.brown.edu/news/explore/2015/AmericaMisadventuresMiddleEast> (2. 9. 2016.).

Gabrić, Toni (23. 4. 2016.). „Dobrodošli u 1991.!\“, *H-alter*, <http://www.h-alter.org/vijesti/dobrodosli-u-1991> (10. 9. 2016.).

Garton Ash, Timothy (29. 11. 2015.). „Europe’s walls are going back up – it’s like 1989 in reverse“, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/29/europe-2015-walls-1989-paris-refugee-crisis> (10. 9. 2016.).

Habermas, Jürgen (17. 7. 2016.). „Spasavanje Evrope“, *Peščanik*, <http://pescanik.net/spasavanje-evrope/> (3. 9. 2016.).

Hilmer, Richard (2015). „The European Union Facing Massive Challenges – What are Citizens’ Expectations and Concerns?“, *Friedrich-Ebert-Stiftung*, library.fes.de/pdf-files/id/ipa/12346.pdf (18. 8. 2016.).

Hrvatsko novinarsko društvo (HND) (21. 9. 2015.). „Ne činite štetu, molimo vas! Javni poziv novinarima/novinarkama, urednicima/cama i svima drugima koji izvještavaju ili javno govore o izbjeglicama danas“, <http://www.hnd.hr/ne-cinite-stetu-molimo-vas-javni-poziv-novinarima-kama-urednicima-cama-i-svima-drugima-koji-izvjestavaju-ili-javno-govore-o-izbjeglicama-danas> (12. 9. 2016.).

Hoffmann, Dražen (30. 12. 2015.). „Pregledni izvještaj o praćenju govora mržnje, diskriminatornog i stereotipizirajućeg govora u medijima u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 10/2015 do 12/2015“, *GONG*, http://gong.hr/media/uploads/20151230_kvant_izvjestaj_o_pracenju.pdf (5. 9. 2016.).

Hoffman, Dražen (19. 2. 2016.). „Izvještaj o praćenju govora mržnje, diskriminatornog i stereotipizirajućeg govora u informativnim medijima u prosincu 2015. i siječnju 2016.“, *GONG*, http://www.gong.hr/media/uploads/20160219_izvjestaj_o_pracenju.pdf (12. 9. 2016.).

Hoffman, Dražen (15. 7. 2016a.). „Izvještaj o praćenju govora mržnje, diskriminatornog, stereotipizirajućeg i zapaljivog govora u informativnim medijima u lipnju 2016.“, *GONG*, http://www.gong.hr/media/uploads/2016_06.pdf (12. 9. 2016.).

Horvat, Vedran (2010). „Sigurnost ili solidarnost – kojim putem krenuti?“, u: Vego, Lana (ur.). *Preporuke za sigurnosnu politiku EU temeljem iskustva izgradnje mira država nastalih dezintegracijom Jugoslavije*. Zagreb: Centar za mirovne studije, str. 38-49.

Howell, Jude (2006). „The Global War on Terror, Development and Civil Society“, *Journal of International Development*, 18: 121–135.

Human Rights Watch (2016). *World Report 2016 - events from 2015*. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2016_web.pdf (17. 8. 2016.).

- Inicijativa Dobrodošli! (9. svibnja 2016.). „Bez doma i bez slobode: izbjeglice u Hrvatskoj“, *Zidne novine Inicijative Dobrodošli*, welcome.cms.hr/wp-content/.../Zidne-novine-Inicijative-Dobrodošli.pdf (18. 8. 2016.).
- Inicijativa Dobrodošli! (16. 3. 2016a.). „Izješće o sustavnom kršenju ljudskih prava u zatvorenim dijelovima Zimskog prihvatno-tranzitnog centra u Slavonskom Brodu, od strane hrvatskih vlasti“, http://welcome.cms.hr/wpcontent/uploads/2016/03/Izvjestaj_o_krsenjima_ljudskih_prava_u_izbjeglickom_kampu_u_Slavonskom_Brodu.pdf (2. 9. 2016.).
- Institut za migracije i narodnosti (IMIN) (2015). „Tokovi prisilnih migracija i humanitarna kriza u Europi: strateška polazišta Instituta za migracije i narodnosti“, *Institut za migracije i narodnosti*, <http://imin.hr/strateska-polazista> (18. 8. 2016.).
- International Organization for Migration (IOM) (2016). „Europe/Mediterranean Migration Response“, https://www.iom.int/sites/default/files/situation_reports/file/IOM-Med-Migration-Crisis-Response-Sitrep-07-September-2016.pdf (8. 9. 2016.).
- Jenkins, J. Craig i Schmeidl, Susanne (1995). „Flight From Violence: The Origins and Implications of the World Refugee Crisis“, *Sociological focus*, 28 (1): 63 – 82.
- Katunarić, Vjeran (2003). *Sporna zajednica. Novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Komisija europskih zajednica (2008). „Regije 2020. Procjena budućih izazova za regije EU“, Bruxelles, www.mgipu.hr/doc/Prostorno/TeritorijalnaKohezija/Regije_2020.pdf (1. 9. 2016.).
- Kulturnjaci 2016 (2016). „Uklonite politiku revizionizma iz hrvatske Vlade!“, http://yihhr.hr/wp-content/uploads/2016/05/Apel_protiv_revizionizma_hr.pdf (10. 9. 2016.).
- Lapaš, Davorin (2008). *Međunarodnopravna zaštita izbjeglica*. Zagreb: Hrvatski pravni centar.
- Lesińska, Magdalena (2014). „The European backlash against immigration and multiculturalism“, *Journal of Sociology*, 50 (1): 37-50.
- M.K. (23. 4. 2016.). „Vlada izigrala Savjet za razvoj civilnog društva, predsjednica i dio članova podnijeli ostavke“, *H-alter*, <http://www.h-alter.org/vijesti/vlada-izigrala-svoje-savjetodavno-tijelo-clanovi-savjeta-za-razvoj-civilnog-drustva-podnijeli-ostavke> (10. 9. 2016.).
- Meyer, Henning i Storck, Ulrich (2015). „Understanding Pegida – An Introduction“, u: Friedrich Ebert Stiftung. *Understanding Pegida in Context*, London: Social Europe, str. 1-4.
- Mesić, Milan (1993). „Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize“, *Migracijske teme*, 9 (2): 191-203.
- Miltner, Barbara (2016). „The Mediteranean Migration Crisis: A Clash of the Titans’ Obligations?“, *The Brown Journal of World affairs*, 22 (1): 213 – 237.

- Perkowski, Nina (2016). „Deaths, Interventions, Humanitarianism and Human Rights in the Mediterranean ‘Migration Crisis’“, *Mediterranean Politics*, <http://dx.doi.org/10.1080/13629395.2016.1145827> (12. 9. 2016.).
- Prodan, Tonči (2015). „Komparativna analiza protuterorističkih strategija Sjedinjenih Američkih država i Europske unije“, *Polemos*, 17 (1–2): 49-69.
- Roth, Kenneth (2016). „Twin Threats: How the Politics of Fear and the Crushing of Civil Society Imperil Global Rights“, u: Human Rights Watch. *World Report 2016 - events from 2015.*, https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2016_web.pdf (17. 8. 2016.).
- Şirin Öner, N. Aslı (2012). „In Which Direction do the efforts proceed? The European Unions’s Attempts to Develop a Common Immigration and Asylum policy“, *Marmara Journal of European Studies*, 20 (2): 121 – 139.
- Stavropoulou, Maria (2016). „Refugee protection in Europe: time for a major overhaul?“, u: Marion Couldrey i Maurice Herson (ur.). *Destination Europe*. Oxford: University of Oxford, str. 7 - 10.
- Šimleša, Dražen (2006). *Četvrti svjetski rat/Drugačiji svijet je moguć!*. Zagreb: Što čitaš?.
- Šošić, Lovorka (14. 2. 2016.). „Moralna kriza Europske unije“, *Inicijativa Dobrodošli!*, <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/02/14/moralna-kriza-europske-unije/> (10. 9. 2016.).
- Šošić, Lovorka (21. ožujka 2016a.). „Solidarna Europa je moguća!“, *Inicijativa Dobrodošli!*, <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/03/21/solidarna-europa-je-moguca-2/> (19. 8. 2016.).
- Šošić, Lovorka (27. 5. 2016b.). „Uskoro kreću preseljenja prvih izbjeglica iz zemalja s vanjskih granica Europe u Hrvatsku“, *Inicijativa Dobrodošli!*, <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/05/27/uskoro-krecu-preseljenja-prvih-izbjeglica-iz-zemalja-s-vanjskih-granica-europe-u-hrvatsku/> (5. 9. 2016.).
- Šošić, Lovorka (3. ožujka 2016c.). „Moving Europe: Izvješće o kršenjima ljudskih prava na granicama tzv. Balkanske rute“, *Inicijativa Dobrodošli!*, <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/03/03/moving-europe-izvjesce-o-krsenjima-ljudskih-prava-na-granicama-tzv-balkanske-rute/> (19. 8. 2016.).
- Šošić, Lovorka (18. rujna 2016d.). „Godina dana humanitarne krize u Hrvatskoj: Ne zaboravimo, svi smo ljudi!“, *Inicijativa Dobrodošli!*, <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2016/09/18/godina-dana-humanitarne-krize-u-hrvatskoj-ne-zaboravimo-svi-smo-ljudi/> (20. 9. 2016.).
- Tadić, Jure, Dragović, Filip i Tadić, Tonči (2016). „Migracijska i izbjeglička kriza – sigurnosni rizici za EU“, *Policija i sigurnost*, 25 (1): 14-41.
- Tatalović, Siniša i Malnar, Dario (2015). „Sigurnosni aspekti izbjegličke krize“, *Političke analize*, 6 (23): 23 – 29.

Townsend, Mark (30. 1. 2016.). „10,000 refugee children are missing, says Europol“, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/30/fears-for-missing-child-refugees> (2. 9. 2016.).

UNHCR (2016). „Europe’s Refugee Emergency Response Update #26“, <http://reliefweb.int/report/greece/europe-s-refugee-emergency-response-update-26-10-23-may> (2. 9. 2016.).

UNHCR (2016a). „The Regional Refugee and Resilience Plan 2016 – 2017“, <file:///C:/Users/%C5%BDeljka/Downloads/3RPMid-yearReport.pdf> (2. 9. 2016.).

UNHCR (2016b). „Syria Regional Refugee Response“, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (4. 9. 2016.).

UNHCR (2016a). „Regional Refugee and Migrant Response plan for Europe. Eastern Mediterranean and Western Balkans Route“, <http://www.unhcr.org/partners/donors/570669806/regional-refugee-migrant-response-plan-europe-january-december-2016-19.html?query=Balkan%20route> (17. 8. 2016.).

UNICEF (7. 9. 2016c). „Nearly 50 million children “uprooted” worldwide – UNICEF“, New York, http://www.unicef.org/media/media_92725.html (8. 9. 2016.).

Yılmaz, Ferruh (2012). „Right-wing hegemony and immigration: How the populist far-right achieved hegemony through the immigration debate in Europe“, *Current Sociology*, 60 (3): 368-381.

Zgurić, Borna (2014). „Fenomenologija prosvjeda“, *Političke analize*, 5 (17): 73-76.

Žagar, Danela (24. 11. 2015.). „Koga vi farbate: Otvorite granice je prijeteca poruka?!“, *Inicijativa Dobrodošli!*, <http://welcome.cms.hr/index.php/hr/2015/11/24/koga-vi-farbate-otvorite-granice-je-prijeteca-poruka/>, (12. 9. 2016.).

Župarić-Iljić, Drago i Mlinarić, Dubravka (2016). „Strani maloljetnici bez pratnje u Republici Hrvatskoj: problematika učenja jezika i obrazovanja“, *Migracijske i etničke teme*, 31 (3): 333–363.